

Doživljaj majčinstva majki koje su same i majki koje su u partnerskom odnosu te povezanost između bračnog statusa majke i agresivnog ponašanja djece

Guberina, Zorana

Master's thesis / Diplomski rad

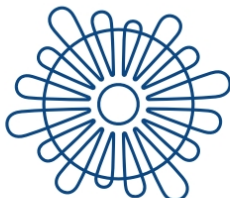
2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:640547>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-09**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



zir.nsk.hr



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja – Odsjek za predškolski odgoj

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Zorana Guberina

**Doživljaj majčinstva majki koje su same i majki koje
su u partnerskom odnosu te povezanost između
bračnog statusa majke i agresivnog ponašanja djece**

Diplomski rad

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja – Odsjek za predškolski odgoj

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Doživljaj majčinstva majki koje su same i majki koje su u partnerskom odnosu te povezanost između bračnog statusa majke i agresivnog ponašanja djece

Diplomski rad

Student/ica: Zorana Guberina

Mentorica: Mira Klarin, prof. dr. sc.

Zadar, 2022.



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Zorana Guberina**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Doživljaj majčinstva majki koje su same i majki koje su u partnerskom odnosu te povezanost između bračnog statusa majke i agresivnog ponašanja djece** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojeg rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovog rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojeg rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Zadar, 28. listopad 2022.

SAŽETAK

Roditeljstvo je jako složen pojam i teško ga je definirati, o njemu se govori kao o procesu i kao o ulozi ili odnosu, ovisi o vremenu i prostoru u kojem se odvija te je usko povezano s kulturnim shvaćanjima i uvjerenjima o djetinjstvu i realitetu u kojem ono egzistira. Pojam „roditelj“ se odnosi na majku ili oca, odnosno govorimo o majčinstvu i/ili očinstvu. Roditelji su prvi i najvažniji odgovitelji svoje djece i imaju utjecaj na cjelovit i zdrav razvoj djeteta. Razlikujemo četiri roditeljska ponašanja: autoritarni, autoritativni, zanemarujući i popustljivi. Za potrebe rada provedeno je istraživanje s ciljem utvrđivanja doživljaja majčinstva majki koje su same i majki koje su u partnerskom odnosu te povezanosti između bračnog statusa majke i agresivnog ponašanja djece. Rezultati pokazuju postojanje statistički značajne razlike u razini zadovoljstva obitelji i zadovoljstva životom između majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki, nije dobivena statistički značajna razlika roditeljskog ponašanja i agresivnom ponašanju djece između majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki, a kod majki koje su u braku izmjereno je visoko zadovoljstvo partnerskim odnosom/brakom. Veći broj djece u obitelji je povezan s višom razinom agresivnog ponašanja kod djece. Također je dobivena pozitivna povezanost između majčina zadovoljstva životom i zadovoljstva obitelji koji su povezani s pozitivnim roditeljskim ponašanjima (nisko odbacivanje i kontrola, visoko prihvaćanje) i pozitivnim ponašanjima djece (niska razina agresivnih ponašanja).

KLJUČNE RIJEČI: roditeljstvo, roditelj, roditeljsko ponašanje, majčinstvo, očinstvo, agresivno ponašanje.

ABSTRACT

The experience of motherhood of single and partnered mothers and the connection between the mother's marital status and children's aggressive behavior

Parenting is a very complex concept and it is difficult to define, we talk about it as a process and as a role or relationship, it depends on the time and space in which it takes place and is closely related to cultural understandings and beliefs about childhood and the reality in which it exists. The term „parent“ refers to mother or father, that is, we are talking about motherhood and/or fatherhood. Parents are the first and most important educators of their children and they have an influence on the complete and healthy development of the child. We distinguish four parental behaviors: authoritarian, authoritative, neglectful and permissive. For the purpose of the work, a study was conducted with the aim of determining the experience of motherhood of mothers who are alone and mothers who are in a partner relationship, as well as the connection between the mother's marital status and aggressive behavior of children. The results showed that there is a statistically significant difference in the level of family satisfaction and life satisfaction between mothers who are in a partner relationship and single mothers, there was no statistically significant difference in parental behavior and aggressive behavior of children between mothers who are in a partner relationship and single mothers, in mothers who are married, high satisfaction with the partnership/marriage was measured. A larger number of children in the family is associated with a higher level of aggressive behavior in children. A positive correlation was also obtained between mother's life satisfaction and family satisfaction, which are associated with positive parental behaviors (low rejection and control, high acceptance) and positive child behaviors (low level of aggressive behaviors).

KEY WORDS: parenting, parent, parental, behavior, motherhood, fatherhood, aggressive behavior.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. RODITELJSTVO.....	3
2.1. Majčinstvo	5
2.1.1. Majčinstvo i privrženost	6
2.2. Očinstvo	8
2.3. Samohrano roditeljstvo	10
2.3.1. Razvod braka.....	12
2.3.2. Utjecaj razvoda braka na ponašanje djeteta.....	13
3. RODITELJSKO PONAŠANJE	16
3.1. Autoritarno roditeljsko ponašanje.....	18
3.2. Autoritativno roditeljsko ponašanje.....	19
3.3. Zanemarujuće roditeljsko ponašanje	20
3.4. Popustljivo roditeljsko ponašanje	21
4. CILJ ISTRAŽIVANJA.....	23
4.1. Istraživački problemi	23
4.2. Hipoteze	24
5. METODA ISTRAŽIVANJA.....	25
5.1. Ispitanici.....	25
5.2. Mjerni instrumenti	26
5.3. Postupak istraživanja	27
6. REZULTATI I RASPRAVA.....	28
6.1. Deskriptivni parametri	28

6.2. Razlika u zadovoljstvu životom između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).....	30
6.3. Razlika u zadovoljstvu obitelji između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).....	31
6.4. Zadovoljstvo brakom majki koje su u partnerskom odnosu	32
6.5. Razlika u roditeljskom ponašanju između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).....	34
6.6. Agresivnost djece kod majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku) i majki koje su samohrane.....	35
6.7. Povezanost ispitanih varijabli.....	37
6.7.1. Povezanost ispitanih varijabli na uzorku majki u partnerskom odnosu	37
6.7.2. Povezanost ispitanih varijabli na uzorku samohranih majki	41
7. ZAKLJUČAK.....	44
8. LITERATURA	46
9. POPIS TABLICA.....	49
10. POPIS ILUSTRACIJA	50
11. ŽIVOTOPIS.....	50
PRILOG 1.....	51

1. UVOD

Roditeljstvo je pojam koji je jako složen i teško ga je definirati, o njemu se može govoriti kao o procesu i kao o ulozi ili odnosu. To je jako važna i zahtjevna životna uloga koja ovisi o vremenu i prostoru u kojem se odvija te je usko povezana s kulturnim shvaćanjima i uvjerenjima o djetinjstvu i realitetu u kojem ono egzistira. Pojam „roditelj“ se odnosi na majku ili oca, odnosno govorimo o majčinstvu i/ili očinstvu.

Roditeljstvo na bračne partnere utječe tako da dovodi do doživljaja smanjene bračne kvalitete bez obzira na trajanje braka što potvrđuju razna istraživanja, a među njima i ono autora Čudina–Obradović i Obradović (2001). U odgovaranju izazovima roditeljstva bračni partneri trebaju mnogo prilagodbi kako bi održali svoju ulogu roditelja, ali i unaprijedili kvalitetu bračnog života. Na sposobnost prilagodbe utječu dob roditelja, odnos s njihovim roditeljima, potpora društva i razina zadovoljstva bračnim životom prije rođenja djeteta (Ljubetić, 2007).

Razlikujemo četiri tipa roditelja, odnosno odgojna stila koja ćemo u nastavku nazivati roditeljska ponašanja: autoritarni, autoritativni, zanemarujući i popustljivi (Čudina–Obradović i Obradović, 2006). U radu ćemo detaljno opisati svaki od njih. Neovisno o kojem tipu roditelja se radi, svaki roditelj je suočen s velikom razinom stresa i uz sve radosti koje donosi roditeljstvo je oduvijek bilo teško, a u današnje vrijeme više nego prije.

Roditelji su prvotni i najbitniji odgojitelji svojoj djeci s kojom imaju odnos koji je vrlo poseban i ovisi o njihovom spolu pa je tako i njihov utjecaj na razvoj djeteta drugačiji. Mnoga istraživanja potvrđuju da roditelji imaju utjecaj na cjelovit i zdrav razvoj djeteta (Karpowitz, 2001; Sirridge, 2001; Moriarty i Fine, 2001; Maleš, 1999; Becvar i Becvar, 1996; Katz i Gottman, 1995; Amidei, 1993; Leslie i sur., 1991 prema Ljubetić, 2007). Uočen je disparitet u ulozi i važnosti majke u odnosu na oca. Za razliku od toga autorica Brajša-Žganec (2003) zaključuje da je važan utjecaj oba roditelja na uspješan razvoj djeteta. Otac je dobra veza s vanjskim svijetom te je povezanost djeteta s njim važna okolnost u procesu socijalizacije svakog djeteta, neovisno o spolu. On oslobađa djecu jednostrane vezanosti uz majku, nadopunjuje predodžbu čovjeka u liku muškarca, a ne samo žene te na taj način proširuje mogućnost razvoja spolnih uloga (Stevanović, 2000).

Kada govorimo o roditeljstvu neizostavno je spomenuti samohrano roditeljstvo u kojem su roditelji ostali sami zbog smrti bračnog partnera, razvoda ili nikad nisu niti bili vjenčani. Broj samohranih/jednoroditeljskih obitelji je u konstantnom rastu. Berk (2015) ističe da 20 do 25% djece u razvedenim obiteljima pokazuje ozbiljne probleme, a u nerazvedenim obiteljima je 10% takve djece. U takvim situacijama djevojčice imaju internalizirane reakcije, plaču, samokritične su i povlače se, dok dječaci pokazuju veću stopu impulzivnosti, prkosa i agresivnosti. Dugoročne posljedice razvoda braka na djecu su takve da većina djece ipak pokazuje poboljšanje u prilagodbi, ali i dalje imaju nešto niže rezultate u školi, niže samopoštovanje, socijalne kompetencije te emocionalne probleme i probleme u ponašanju nego djeca roditelja koji su u braku.

Provedeno je istraživanje među majkama koje su same i majkama koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku) s ciljem utvrđivanja doživljaja majčinstva majki koje su same i majki koje su u partnerskom odnosu te povezanosti između bračnog statusa majke i agresivnog ponašanja djece. Ispitali smo postoji li razlika u zadovoljstvu životom, zadovoljstvu obitelji i roditeljskom ponašanju između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku). Također smo ispitali razinu zadovoljstva brakom majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku) te postojanje statistički značajne razlike u agresivnosti djece kod majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku) i majki koje su samohrane. Na kraju smo ispitali postoji li povezanost između ispitanih varijabli na uzorku majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku) i uzorku majki koje su same.

2. RODITELJSTVO

Roditeljstvo je „toliko širok pojam da mu pri uporabi ne prepoznamo ni značenje ni smisao. Uz pojam roditeljstvo vežemo *doživljaj roditeljstva; roditeljsku brigu, roditeljsku skrb; roditeljske postupke, aktivnosti i ponašanje te roditeljski odgojni stil.*“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 243). Prema Ljubetić (2007) roditeljstvo je „sveobuhvatan pojam koji sadržava niz aktivnosti i vještina odraslih koji skrbe o podizanju i njezi djece. Smješteno je u određenom vremenu i prostoru i pod utjecajem je povijesnih događanja, demografskih promjena, kulturnih normi i vrijednosti, obiteljskog razvoja i ustroja te promjena u socijalnoj organizaciji i strukturi.“ (Ljubetić, 2007: 45).

Arendell (1997) prema Ljubetić (2007) definira „roditeljstvo kao pojam koji obuhvaća niz aktivnosti i vještina odraslih koji skrbe o podizanju i njezi djece, odnosno ono uključuje vještu i kreativnu uporabu znanja, iskustva i metoda. Nemoguće ga je objasniti samo kao pojedinačnu aktivnost koju oblikuju osobne karakteristike, psihološka dinamika, iskustvo i vrijednosti.“ (Ljubetić, 2007: 45). Neodvojivo je od kulturnog shvaćanja i uvjerenja o djetinjstvu i stvarnosti u kojem roditeljstvo biva. Očekivanja od roditeljstva se mijenjaju ovisno o društvenim promjenama jer zadaće i ciljevi roditeljstva ovise o određenom socijalnom kontekstu i povijesnom trenutku. Dakle, Ljubetić (2007) ističe roditeljstvo kao proces u kojem roditelji stalno rastu i sazrijevaju, prilagođavaju se i uče nove vještine. Ono je vrlo zahtjevno te od roditelja zahtijeva velike napore. Nije ga moguće izdvojiti iz povijesnog i kulturnog okruženja u kojem egzistira.

Roditeljstvo je nov pojam koji je do nedavno podrazumijevao majčinstvo, odnosno izjednačavao se s doživljajem, brigom, postupcima i odgojem majke. „Zbog majčine predispozicije za rađanjem majka se smatrala jedinim ispravnim i kvalitetnim izvorom brige za dijete.“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 243).

Čudina-Obradović i Obradović (2006) opisuju tradicionalne vrijednosti u zapadnim društvima po uzoru na formulu koju su iznijeli DeFrain i Olson (1999):

„Najcjenjeniji je dugotrajan brak s djecom i to: (1) biti oženjen bolje je nego biti samac, (2) biti vjenčan bolje je nego živjeti nevjenčano, (3) imati djecu bolje je nego nemati, (4) imati više djece bolje je nego imati jedno dijete, (5) dva roditelja su bolja nego jedan roditelj, (6) bolji je prirodni roditelj nego

stečeni roditelj i (7) majka koja se bavi samo djecom bolja je majka nego ona koja radi i izvan kuće.“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 244).

Prisutan je društveni pritisak u skladu s vrijednostima roditeljstva te jasnim društvenim normama prema kojima su djeca najveća vrijednost i pojedinac bez djece ne može posve ostvariti pun identitet (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Roditeljstvo je izazov jer je ishod istog neizvjestan. Ono uključuje brojne aktivnosti i vještine odraslih u brizi i odgoju djece. „Budući da je roditeljstvo usko vezano s kulturnim shvaćanjima i uvjerenjima o djetinjstvu i realitetu u kojem roditeljstvo egzistira, zadaće i ciljevi roditeljstva ovise o socijalnom kontekstu i povijesnom trenutku. Tako se i očekivanja od roditeljstva mijenjaju s obzirom na promjene u društvu.“ (Ljubetić, 2007: 67). Kontekst u kojem se događa utječe na socijalni razvoj. U ranim godinama života, najvažniji je kontekst obitelj jer je to okruženje u kojem dijete najduže obitava, stječe i razvija niz stavova, uvjerenja ili vrijednosti. Naime, obitelj je dinamičan sustav u koje svi članovi utječu jedan na drugog i vremenom se razvija (Vasta i sur., 2005).

„Dvije su dimenzije roditeljstva koje su važne za razvoj djeteta: *roditeljska toplina* i *roditeljski nadzor*.“ (Vasta i sur., 2005: 478). Roditeljska toplina uključuje koliko podrške, ljubavi i ohrabivanja, odnosno neprijateljstva, postidivanja ili odbacivanja djeca primaju od strane roditelja. Roditeljski nadzor je stupanj roditeljske nadziranosti, discipliniranosti i upravljanosti nasuprot nenadziranosti (Vasta i sur., 2005). Stevanović (2000) podsjeća na odgovornost roditelja jer su oni uzor svojoj djeci te su odgovorni za njihov pravilan rast i odgoj zbog dječje želje za identifikacijom s njima (muška sa svojim ocem, a ženska sa svojom majkom). Čudina-Obradović i Obradović (2006) ističu razliku između majčina i očeva uključenja u odgoj te biranja aktivnosti koje provodu dok su s djecom. Smatraju da je opravdano promatrati majčinu i očevu praksu zasebno jer se njihova interakcija s djecom uvelike razlikuje.

Čudina-Obradović i Obradović (2006) razlikuju četiri ponašanja roditelja (autoritarni, autoritativni, zanemarujući i popustljivi) koja su opširnije opisana u poglavlju *Roditeljsko ponašanje*.

U nastavku rada je detaljnije obrađena tema majčinstva.

2.1. Majčinstvo

Prema Bartolac i Hendelja (2021: 646) „majčinstvo je značajna životna prekretnica, koja u život žene donosi nove socijalne i okupacijske uloge, emocije i odgovornost.“ Autorica Athan (2020) prema Bartolac i Hendelja (2021) postajanje majkom smatra tranzitivnim procesom koji se sastoji od razdoblja prije začeca, preko iskustva trudnoće i poroda do postnatalnog razdoblja te do kraja majčina života. Ističe težinu izazova usklađivanja dotadašnjeg životnog iskustva i očekivanja društva. Tranzicija u majčinstvo je period u kojem se majka upoznaje sa svojom ulogom od viđenja majčinstva iz pozicije djeteta do novih saznanja – bivanjem majkom svoga djeteta.

„Majčinstvo se tradicionalno veže uz brigu i podizanje djeteta u ozračju bezuvjetne ljubavi tako da se ispoštuju očekivanja društva.“ (Pernar, 2010: 256). Zbog tih očekivanja se smatra da su dječji napredak i razvoj majčina odgovornost. Slično tvrdi i Ljubetić (2007) koja navodi da je tradicionalno smisao ženina života postati majka i brinuti za svoju djecu. Majke su preuzimale odgovornost za brigu i nadzor nad djecom te emocionalnu i psihološku skrb dok je očeva primarna uloga bila poglavito gospodarska.

„Velika odgovornost za dječje brige, strahove, usporen psihološki razvoj, loše ocjene, nisku popularnost među vršnjacima i druge eventualne poteškoće povezana je uz značajke majčinstva i to, kako u svakodnevnom vanjskom svijetu (počevši od prijatelja, škole, pa i stručnjaka u području mentalnog zdravlja), tako i u intrapsihičkom doživljavanju jedne prosječne majke. To su razlozi zbog kojih će majke lako osjetiti neku razinu neadekvatnosti i krivnje. Stereotipno gledanje na ulogu majke može stvarati jak emocionalni pritisak na majku, te tako ugroziti potencijalno prirodno psihološki zdrav i dovoljno dobar odnos između majke i djeteta.“ (Pernar, 2010: 256).

Arendell (2000) prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) za majčinstvo smatra da je ženama najbitniji izvor vlastitog identiteta, jači od bračnog stanja ili zanimanja. To najviše vidimo u primjerima patnje žena koje imaju problema sa začecem, na žene se vrši veliki pritisak na udaju i rađanje te ulažu mnogo vremena, angažmana i zadovoljstva u bavljenje djecom. Majčinstvo je popraćeno osjećajem ispunjenja, ali često i negativnim emocijama kao što su patnja, osjećaj manje vrijednosti, nedostatak slobode i slično. (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Majčino bavljenje djetetom je znatno veće nego je to očevo bavljenje djecom. To je potvrđeno u svim kulturama u kojima su se provodila istraživanja. U novijim istraživanjima vidljivo je povećanje količine očeve uključenosti u različitim postupcima s djetetom, ali i dalje je značajno veća majčina uključenost (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

2.1.1. Majčinstvo i privrženost

Kod odgoja djece je najvažnije da djeca stvore svoj vlastiti identitet, svijest o sebi, a to je potrebno kako bi ona bila neovisna i učinkovita, da bi se znala nositi s frustracijama, prihvaćala odgode zadovoljstva i razočaranja te kako bi naučila na međusobnu razmjenu s ljudima iz istog okruženja. To nazivamo društveno-emocionalnom regulacijom, a ona je uvelike ovisna o ponašanju roditelja prema djetetu. Kako bi se kod djece postigla fleksibilna društveno-emocionalna regulacija ključna je tjelesna i emocionalna prisutnost roditelja zbog osjećaja sigurnosti i bliskosti te prihvaćanje roditelja da njihovo dijete razvija svoju neovisnost. Najvažniju ulogu u tome ima sustav privrženost-skrbnik (jedan od tri Bowlbyjeva sustava odnosa roditelj – dijete), a to je u najvećem broju slučajeva majka (Čudina–Obradović i Obradović, 2006).

„Privrženost je snažna emocionalna povezanost koju imamo s posebnim ljudima u našim životima, koja nam pruža ugodu i radost kad smo s njima u interakciji, dok nas u trenucima stresa njihova blizina može utješiti.“ (Berk, 2015: 425). Uspostavljanje privrženosti između majke i djeteta ima iznimnu ulogu u emocionalnom, socijalnom i kognitivnom razvoju djeteta. Ako dijete ne uspostavi privrženost s majkom/skrbnikom ili ona ne odgovara adekvatno na njegove potrebe to će imati negativne posljedice na njegov razvoj:

- „1. negativna emocionalnost i nepovjerenje prema ljudima i svijetu
2. gubitak motivacije i znatiželje
3. smanjena pozornost i hiperaktivnost
4. slabije pamćenje

5. nemogućnost korištenja misaonih funkcija i školski neuspjeh.“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 251).

Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode da majčina osjetljivost i reagiranje na potrebe djeteta potiču njegov razvoj dok nametljivost, pretjerano poticanje, nezainteresiranost i indiferentnost negativno utječu na njega.

Djeca mogu i s očevima razviti snažnu emocionalnu povezanost te im postaju jako privržena i očevi povratno doživljavaju iste osjećaje. „Sigurnost djetetove privrženosti skrbniku ovisi o osjetljivosti skrbnika na dječje ponašanje. No čak i onda kada otac i dijete imaju vrlo siguran odnos, on vjerojatno nije toliko snažan kao odnos između oca i majke.“ (Vasta i sur., 2005: 481). Razna istraživanja pokazuju da djeca u trenucima uplašenosti ipak prije traže majku nego oca.



Slika 1. Majka i dijete

Izvor: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Majka>

2.2. Očinstvo

Pojam *otac* podrazumijeva odnos s ili bez biološke povezanosti. „Taj pojam podliježe promjenama stoga dijelimo muškarce prema kriteriju *otac* na četiri osnovna tipa očeva: muškarci koji žive s maloljetnom djecom, muškarci koji žive odvojeno od svoje maloljetne djece, muškarci koji imaju odraslu i samostalnu djecu i muškarci koji su očevi postali ženidbom.“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 257). Istraživanja pokazuju da su pravi doživljaj očinstva imali upravo oni očevi koji su živjeli sa svojom maloljetnom djecom.

Ljubetić (2007) navodi da je primarna uloga očeva i dalje uglavnom gospodarska, ali naglašava i da njihov kvalitetan odnos s djecom ima emocionalnu i psihološku vrijednost za djecu. Također veća uključenost očeva u odgoj djece ima povoljan utjecaj na njihovo zadovoljstvo brakom te očevi koji više vremena provode u aktivnostima s djecom smatraju svoju očinsku ulogu vrjednijom. Stevanović (2000) ističe vodeću ulogu oca u odgoju djeteta koja dolazi do izražaja više u kasnijem periodu djetetova života. Iako, u pravilu, za novorođenčad brinu manje nego majke isto obavljaju različite poslove vezane za bebu, ali i pružaju majci podršku, sigurnost i pažnju. Vukasović (1994) prema Stevanović (2000) ističe važnost očeve uloge u životu djeteta te njegovu obavezu stalnog dodira s djetetom, promatranja njegova razvoja i potpomaganje istoga. Otac je dobra veza s vanjskim svijetom te je povezanost djeteta s njim važna okolnost u procesu socijalizacije svakog djeteta, neovisno o spolu. On oslobađa djecu jednostrane vezanosti uz majku, nadopunjuje predodžbu čovjeka u liku muškarca, a ne samo žene te na taj način proširuje mogućnost razvoja spolnih uloga.

Očeva je uloga, za razliku od majčine čija je uloga slična za sve majke, različita, ovisi o pristupu i uključenosti u odgoj. Zajednička im je uloga mentora i partnera u igri, a najveći im je doprinos poticanje neovisnosti i samostalno uključivanje u svijet izvan obitelji (Vasta i sur., 2005).

Danas otac nije samo osoba koja donosi novac u obitelj i čije su aktivnosti više usmjerene izvan kuće. Uloga oca je puno aktivnija te on više sudjeluje u brizi i njezi djeteta.

Današnja su očekivanja puno veća od očeva. Očekuje se informiranost o djeci i njihovim potrebama te aktivno sudjelovanje u njihovom životu. Za sve to postoje tri razloga:

- obitelji danas imaju manji broj djece i stoga je dostupno dovoljno prostora za odgovor na individualne potrebe;
- žene su danas u puno većem broju zaposlene na puno rado vrijeme pa je veća podjela poslova i brige za djecu;
- očekivanja društva su velika i očekuje se jednakost majke i oca u uključenosti u odgoj i brigu djece te jednakost u odgovornosti za dijete (Pernar, 2010).



Slika 2. Otac i dijete

Izvor: https://www.ringeraja.hr/clanak/osjeca-li-beba-u-trbuhu-ocev-stres_2731.html

2.3. Samohrano roditeljstvo

„Roditelji samci, odnosno samohrani roditelji, to mogu postati zbog smrti bračnoga partnera ili rastave, a mogu biti samohrani jer nikad nisu ni bili vjenčani. Europski podaci pokazuju da je među roditeljima samcima najviše rastavljenih – 57%, zatim udovica/udovaca – 22% te nikad vjenčanih – 21%.“ (Miljević-Riđički i Pavin Ivanec, 2008: 554).

Posljednih desetljeća su stope razvoda u zapadnim zemljama konstantno rasle. Tako je i u Hrvatskoj, prema statističkom izvješću Državnog zavoda za statistiku (2022), broj razvedenih brakova na 1 000 sklopljenih u 2020. g. iznosio 339, a dvadeset godina ranije je taj broj bio 159. Prekid braka koji se odnosi i na vrijeme prije i poslije njega, donosi promjene i potreban je snažan psihološki napor supružnika kako bi se prilagodili novonastaloj situaciji (Mihalj i sur., 2006). U jednoroditeljskoj obitelji manjka jedan odgojitelj sa svojevrsnim mogućnostima odgojnog djelovanja. Svaki roditelj ima zasebnu odgojnu ulogu te se stoga ta manjkavost može negativno odraziti na dijete i to najviše na području skrbi, zaštiti djeteta i njegovom cjelovitom razvoju (Stevanović, 2000).

Keresteš (2001) donosi istraživanje koje je provela na 795 djece rane adolescentne dobi, a od toga 697 iz obitelji s oba roditelja i 98 iz obitelji samohranih majki te 559 majki od kojih 487 iz obitelji s oba roditelja i 66 samohranih. Rezultati ukazuju na to da struktura obitelji nema utjecaj na percepciju majčinog roditeljskog ponašanja i obiteljske klime. Međutim u percepciji ispitivanih obiteljskih procesa su utvrđene razlike između samohranih majki i majki iz obitelji s oba roditelja i to najviše u samopercepciji kontrole djetetova ponašanja na način da su samohrane majke izvijestile o slabijoj kontroli nego majke iz obitelji s oba roditelja. Slično su se izjasnile i vezano za psihološku kontrolu djeteta. Uz to je utvrđen jaki interakcijski utjecaj spola djeteta i strukture obitelji na majčinu percepciju obiteljske klime.

Iz popisa stanovništva (2011) vidljiv je broj obitelji u Hrvatskoj i brojala je 1 215 865 obitelji. Od toga je bračnih parova bez djece 348 185, bračnih parova s djecom 659 818, 174 517 (14,3%) obitelji u kojima živi majka s djecom, a 33 345 (2,7%) obitelji u kojima živi otac s djecom. Dakle, sveukupan postotak jednoroditeljskih obitelji je 17%. Vidljivo je povećanje postotka

jednoroditeljskih obitelji kad usporedimo s popisom stanovništva iz 2001. godine gdje je taj postotak iznosio 15%.

Podaci o životnom standardu jednoroditeljskih obitelji nisu dostupni kao niti takvi podaci o dvoroditeljskim obiteljima te ne možemo utvrditi razlike u njima, primjećuje Raboteg-Šarić i sur. (2003). Također navodi empirijsko istraživanje siromaštva u Hrvatskoj koje je provodio Šućur 2001. godine u kojem je analizirao sociodemografska obilježja korisnika pomoći za uzdržavanje na uzorku od 501 kućanstva prema kojem su s obzirom na strukturu obitelji tek na trećem mjestu kućanstva u kojem živi jedan roditelj i barem jedno dijete. Istraživanjem je zaključeno kako je jedan od razloga sigurno određeni broj materijalno zaštićenih jednoroditeljskih obitelji koje su posljedica rata. Utvrđena je razlika u statusu samohranih majki i samohranih očeva gdje su u nepovoljnijem položaju majke koje nikad nisu udavane nego li razvedene majke ili udovice jer je pretpostavka da razvedene majke dobivaju od bivših supružnika odgovarajuću potporu, odnosno udovice dobivaju obiteljsku imovinu.

Rezultati istraživanja provedenih od strane Raboteg-Šarić i Pećnik (2009: 23) i ostalih istraživanja opisanih u njihovom radu ukazuju na to da „samohrani roditelji mogu naići na poteškoće u uspostavljanju svog kredibiliteta kao roditelja. Negativni stavovi i stereotipi okoline jedan su od izvora tih teškoća. Ukoliko ih imaju stručnjaci u području obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi moguće je da oni nepovoljno djeluju na procjene samohranih roditelja i ponašanje prema njima, predstavljajući na taj način socijalno-psihološku prepreku pristupu socijalnim pravima na strani davatelja usluga.“ Rezultati upućuju na neophodnost senzibiliziranja društva za „probleme i potrebe jednoroditeljskih obitelji kao dijela različitosti suvremenih oblika obitelji u hrvatskom društvu. Potrebno je posvetiti veću pozornost stereotipima i negativnim stavovima prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci, omogućiti bolje razumijevanje životne situacije jednoroditeljskih obitelji.“ (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2009: 23).

2.3.1. Razvod braka

„Razvod je jedan od načina prestanka braka (uz smrt bračnog druga, proglašenje nestalog bračnog druga umrlim te poništaja). Brak se može razvesti tužbom koju zahtijeva jedan bračni drug i prijedlogom za sporazumni razvod braka koji predlažu oba bračna druga.“ (Obiteljski zakon, 2015).

Prema čl.51. ObZ-a „sud će razvesti brak ako: oba bračna druga predlažu razvod braka na temelju sporazuma; ako utvrdi da su bračni odnosi teško i trajno poremećeni ili ako je od prestanka bračne zajednice protekla godina dana.“

Podnošenje tužbe je ograničeno za vrijeme trudnoće žene te za taj period i period dok njihovo dijete ne napuni godinu dana muž ne može podnijeti tužbu zbog razvoda.

„Bračni partneri sa zajedničkim maloljetnim djetetom trebaju sudjelovati u obveznom savjetovanju prije razvoda braka. Obvezno savjetovanje odrađuje stručni tim centra za socijalnu skrb.“ (Obiteljski zakon, 2015). Obvezno savjetovanje je važno jer sadrži elemente edukacija na polju prava i psihologije.

Prema Pravilniku o obveznom savjetovanju (2014) psiholog koji je član stručnog tima centra roditelje:

- „informira o značaju njihove aktivne suradnje
- upoznaje s tim da su dužni voditi brigu o djetetovoj dobrobiti pri uređenju spornih obiteljskih odnosa
- upoznaje s negativnim učincima sukoba u obitelji na dijete i prednostima sporazumnog uređenja obiteljskih odnosa te da su obveze članova obitelji razgovor s djetetom i uzimanje u obzir njegovog mišljenja
- upoznaje s mogućnostima rješavanja spora u obiteljskoj medijaciji
- educira o psihosocijalnim posljedicama sukoba na djecu, fazama sukoba te smanjenju sukoba u odnosima, o razvojnim karakteristikama djece, objašnjava sadržaje roditeljske

skrbi te značaj ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom i poticanja osobnih odnosa s roditeljem s kojim dijete ne stanuje za dobrobit djeteta, upućuje ih u načine i mogućnosti unapređenja roditeljskih kompetencija

- procjenjuje eventualnu ugroženost dobrobiti djeteta i prisutnost nasilja u obitelji.“

Korelati i odrednice razvoda braka/bračne nestabilnosti

Razvod je jako rasprostranjen, posebno u nekim zemljama. Brojna istraživanja žele spoznati koji su im uzroci i kako smanjiti njihov broj. Ta su istraživanja utvrdila povezanost različitih varijabli s pojavom razvoda braka. Čudina-Obradović i Obradović (2006: 541-542) sve varijable dijele u tri grupe:

„1. Osobine bračnih partnera

2. Karakteristike braka i bračnih procesa

3. Bračno okruženje.“

2.3.2. Utjecaj razvoda braka na ponašanje djeteta

Prema Jančić i sur. (2019) za uspješan brak neophodni su dobri partnerski odnosi i realna očekivanja, a za bračne partnere je važno da shvate kako je nemoguće ostvarenje svih njihovih želja i potreba. Partneri koji su zadovoljni svojim brakom imaju bolju komunikaciju, suosjećajni su te uvažavaju potrebe druge strane na način da ne zanemaruju osobne želje i potrebe. S druge strane, većina ima očekivanja koja nisu realna i rezultat su prisutnosti različite literarne građe i filmova s ljubavnom tematikom u kojima su odnosi prikazani u svjetlu neprestane idile, a poželjni partneri kao oni koji predviđaju i unaprijed znaju odgovoriti na sve potrebe svog partnera. Posebna stavka je dijete u obiteljskoj zajednici. Ono je najbitniji dio braka čija je dobrobit na prvom mjestu. „Smatra se da je dijete sigurno onda kada ima zadovoljene sve biološke potrebe, ali i potrebe za ljubavlju, toplinom i nježnošću, koju im samo roditelji mogu pružiti, ako oni imaju dovoljno

kvalitetan odnos. Dijete osjeti ako je odnos među roditeljima emocionalno hladan, nasilan ili nedovoljno blizak i ne osjeća se sigurno u svom domu.“ (Jančić i sur., 2019: 8).

„Biti roditelj je teško jer roditeljstvo nije samo riječ, već život, potpora, borba, nesuglasice, svladavanje problema, odgoj, razumijevanje, zadovoljstvo, sigurnost i još mnogo toga. Istovremeno treba voditi računa o tome kako i koliko raspad braka utječu na dijete.“ (Jančić i sur., 2019: 160). Rastava je dugogodišnji proces koji podrazumijeva nesporazume i razmirice između članova obitelji i teško je procijeniti što sve djeca prolaze kad se nađu u njemu. Svi osjećaji i promišljanja u ranom djetinjstvu su kompleksni, dijete postaje rastreseno i zbunjeno svim ‘igrama’ kojima je izloženo. Ta djeca također mogu biti ugrožena u svom rastu i sazrijevanju u odnosu na drugu djecu (Jančić i sur., 2019).

„Dijete bez obzira na dob ima potrebu za pripadnošću, ljubavlju, toplinom i sigurnošću. S obzirom na to da se ovi osjećaju narušavaju tijekom rastave, za njih ne postoji pravo vrijeme rastave.“ (Trdina, 2016 prema Jančić i sur., 2019: 160). Kuća (2017) prema Jančić i sur., (2019) navodi da je doprinos oba roditelja bitan, iako je njihov odnos narušen. Bitno je razgovarati s djecom o događanjima u obitelji. Bitno je da djetetu ostane osjećaj povjerenja, a upravo je to moguće postići pravodobnim dijalogom. Roditelji bi trebali osvijestiti da su djeca svjesna svih promjena do kojih će doći zbog njihove rastave. U te promjene spadaju „preseljenje, život s jednim roditeljem, ekonomska situacija, a u nekim slučajevima i razdvajanje od braće ili sestara, njihovo novo prezime itd. Roditelji moraju biti spremni odgovoriti djeci na takva pitanja.“ (Jančić i sur., 2019: 161).

Djeci je potrebno stalno naglašavati i djelima ukazivati da razvod nije promijenio ljubav roditelja prema njima (Bujišić, 2005).

Posljedica razvoda braka roditelja je pojava brojnih emocija kao što su: tuga, bol, osjećaj da su oni krivi za nešto, strah, osamljenost itd. Veliki je broj osjećaja koje djeca ne žele priznati pa treba paziti na promjene u ponašanju.

Reakcije se mogu razlikovati prema snazi, ali i trajnosti. Najčešće ih svrstavamo u sljedeće tri skupine:

- **inicijalne reakcije** - kad djeca saznaju da im se roditelji rastaju (najčešće se radi o šoku i zaprepaštenju);

- **kratkotrajne reakcije** - prisutne i do dvije godine nakon razvoda (eksternalizacija – agresivno ponašanje; internalizacija - depresija);

- **dugotrajne reakcije** - mogu biti prisutne godinama i mogu se pretvoriti u životni stil te se smatraju najvažnijim reakcijama (Čudina-Obradović i Obradović, 2006)

U slučaju razvoda roditelja treba voditi računa o djetetu i njegovoj dobrobiti. Ne treba dopustiti manipulacije djetetom i činiti situaciju za koju nije krivo još težom. „Ključ zdravog djeteta je i zdrav odnos s njime, a u tomu mu mogu pomoći oba roditelja.“ (Jančić i sur., 2019: 161).

3. RODITELJSKO PONAŠANJE

Suvremeno društvo je užurbano, u nedostatku vremena, bitna je kvantiteta, a ne kvaliteta. Sve to utječe i na obitelj i na međuljudske odnose. Također su i djeca dio toga i izložena su pritiscima i očekivanjima okoline, a opet su pretjerano šticeana. Odgoj treba biti temeljen na disciplinskim, emocionalnim i socijalnim elementima. Priroda odnosa roditelja i djeteta uspostavlja atmosferu obitelji. Ono što je bitno za cjeloviti razvoj djeteta su ljubav, ugoda, ohrabivanje i potpora. Komunikacija, razmjena, slušanje, i dijeljenje osjećaja su važne sastavnice komunikacije djece i roditelja (Jurčević-Lozančić, 2011).

Juul (2017) navodi da je pitanje granica neizbježno u raspravljanju o odgoju djece te nikada nije bilo jednostavno postavljanje istih. U vrijeme kad se od obitelji tražilo da održavaju moć, granice su određivane u odnosu na četiri elementa: sloga, strogost, posljedice i pravednost. U današnje vrijeme je struktura moći demokratičnija. Vjera da postoji potreba za objašnjavanjem pravila i granica djeci, da djeca imaju pravo sudjelovanja u procesu donošenja odluka i utjecanja na njih dovela je do novih interakcija između muškaraca i žena, odraslih i djece. Umjesto traženja metoda odgoja više su težili razumijevanju djece i mladih.

Čudina-Obradović i Obradović (2006: 266) razlikuju tri različita pojma, međusobno povezana, za određivanje tipova roditeljskog odnosa i ponašanja prema djeci:

„1. roditeljski ciljevi i vrijednosti ,

2. roditeljski odgojni stil i

3. roditeljska aktivnost (specifični roditeljski postupci).“

Temelj svega su odgojni ciljevi i vrijednosti roditelja. Oni određuju roditeljski odgojni stil i utječu na konkretno djelovanje roditelja. Konkretni razvojni rezultati su izravna posljedica stila roditeljskog ponašanja. Na razvoj utječe i roditeljski odgojni stil, ali neizravno. Utječe i na to hoće li dijete prihvatiti roditeljski utjecaj, njegove aktivnosti i konkretne postupke. „Roditeljski odgojni stil je središnji pojam i najvažniji moderator svih odgojnih utjecaja.“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 267).

Odgojni ciljevi i roditeljske vrijednosti – ciljevi kojima roditelji teže u želji za razvojem svoje djece. Neke ciljeve razlikujemo ovisno o kulturi, tako je to u nekim kulturama nastavak tradicije, u drugoj pak pronalazak vlastite jedinstvenosti i individualnosti (Martin i Colbert, 1997; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). U užem smislu se odnose na posebna područja funkcioniranja, usvajanje različitih vještina (društvene vještine, pristojnost, školska uspješnost i sl.) i pod jakim su kulturnim utjecajem (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Roditeljska aktivnost i postupci – odnosi se na roditeljsko ponašanje određeno odgojnim ciljevima. Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode kako je potrebno roditeljske postupke promatrati kroz pojedina područja socijalizacije, npr. postupci poticanja samostalnosti, poticanje suradništva među vršnjacima itd. Proučavaju se u sklopu roditeljskog odgojnog stila jer je različiti utjecaj jednakih postupaka u toplom emocionalnom okruženju i u hladnoj i strogoj sredini.

Roditeljski odgojni stil - Čudina-Obradović i Obradović (2006) u svom radu navode najčešće korištenu tipologiju određenu od strane Diane Baumrind 1967. godine. Baumrind je zaključila da je kontrola/roditeljski nadzor najbitniji segment roditeljske funkcije i na temelju toga utvrdila tri roditeljska stila: autoritaran (kruti-strogi), autoritativan (demokratski-dosljedan) i permisivni (popustljivi). Čudina-Obradović i Obradović (2006) dodaju i proširivanje te tipologije koju su napravili Maccoby i Martin (1983). Nadzor su zamijenili s zahtjevnosti te dodali dimenziju topline koja je predstavljala roditeljsku osjetljivost na djetetove potrebe. Kombinirajući visoku i nisku zahtjevnost i toplinu dolaze do četiri tipa roditeljskog odgojnog stila, točnije nadopunili su postojeću tipologiju sa zanemarujućim (zapuštajućim) roditeljskim odgojnim stilom. Odgojni stilovi su „kombinacija roditeljskih ponašanja koja se pojavljuju u velikom broju situacija, stvarajući trajnu odgojnu klimu.“ (Berk, 2015: 569).

Juul (2017) u svom radu govori o metodama odgoja, odnosno korištenje „metoda“ smatra apsurdnim. Ističe kako se ranije vjerovalo kako su djeca asocijalna i potencijalno nalik životinjama te trebaju „metode“ koje pomažu individualni i društveni razvoj.

„Djeca su potpuni ljudi, društvena, puna razumijevanja i suosjećanja. Te se vrline ne uče, nego su im prirodene, ali je za njihov razvoj potrebno da djeca budu s odraslima koji poštuju ono što je ljudsko i društveno u čovjeku. Korištenje bilo koje metode je nepotrebno i štetno jer djecu svodi na objekte u odnosu na najbliže i najdraže. Prema zajedničkom mišljenju liječnika i istraživača vrijeme je da promijenimo način

na koji se odnosimo prema djeci – vrijeme je da prijedemo iz odnosa subjekt-objekt u odnos subjekt-subjekt.“ (Jull, 2017: 25-26).

Vasta i sur. (2005) smatraju da idealno roditeljstvo uključuje toplinu i nadzor i da je kod djece najvažniji osjećaj voljenosti i prihvaćenosti, ali i da ona znaju i razumiju pravila ponašanja koja njihovi roditelji traže da ih slijede.

3.1. Autoritarno roditeljsko ponašanje

Autoritarno roditeljsko ponašanje karakterizira postavljanje prevelikih očekivanja od djeteta. Roditelji koji se tako ponašaju strogo nadziru i kontroliraju svoje dijete bez pružanja dovoljno topline, ljubavi i podrške. „Autoritarni roditelji su hladni i odbacujući, često omalovažavaju i posramljuju svoju djecu koja su često kritizirana i ismijana. Takvi roditelji ne iskazuju ljubav prema svojoj djeci, a cilj im je poslušno dijete. Kako bi to postigli, roditelji se postavljaju u položaj autoriteta koji se mora poštovati ili riskiraju tjelesno kažnjavanje.“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 268). Osim što fizički kažnjavaju, oni viču, prijete i kritiziraju. Ne dopuštaju djeci da postavljaju pitanja, izražavaju mišljenje ni prigovaraju. Ti roditelji su cinični, grubi i hladni, a u komunikaciji s djecom burno i naglo reagiraju u kombinaciji s vrijeđanjem.

Autoritarni roditelji nad djecom vrše psihološku kontrolu koja se odnosi na nametljivost i manipuliranje dječjim verbalnim izrazima, individualnost i privrženost roditeljima. Oni žele u svemu odlučivati umjesto djece i pokušavajući to kritiziraju i prekidaju djetetove ideje, odluke i izbor prijatelja. Upravo je pretjerana kontrola ponašanja djece razlog manjeg broja antisocijalnih djela djece roditelja ovog stila roditeljskog ponašanja nego vršnjaka s roditeljima ostalih stilova roditeljskih ponašanja. U trenutcima nezadovoljstva uskraćuju djeci svoju ljubav (Berk, 2015).

Berk (2015) navodi da djeca i adolescenti koji su žrtve psihološke kontrole pokazuju težu prilagodljivost i anksioznost te prkosno i agresivno ponašanje. Također im je razvoj identiteta otežan i obično imaju loš školski uspjeh. „Većina djece ne reagira dobro na ovakav pristup. Djeca autoritarnih roditelja često se lako uzrujaju, ćudljiva su, agresivna i pokazuju probleme u ponašanju.“ (Vasta i sur., 2005: 478).

3.2. Autoritativno roditeljsko ponašanje

Autoritativni roditelji svojoj djeci pružaju veliku količinu topline i nadzora. Iako postavljaju jasne granice i zadržavaju okolinu predvidivom, oni su skrbni i osjetljivi prema njima. Ovakvo je roditeljsko ponašanje najpoželjnije kod roditelja i ima najpovoljniji utjecaj na razvoj djeteta (Vasta i sur., 2005). Roditelji takvog ponašanja djeci zadaju teške zadatke, postavljaju im jasne granice i puno očekuju od njih, ali im pružaju dovoljno podrške, ljubavi i topline. Oni razgovaraju s djecom, objašnjavaju im, savjetuju ih, izbjegavaju sukobe i rješavaju probleme (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Topli, pažljivi i osjetljivi na potrebe svoje djece stvaraju blisku vezu sa svojom djecom, a istovremeno i čvrstu, razumnu kontrolu na način da od djece traže pokazivanje odgovarajuće zrelosti, objašnjavaju svoja očekivanja te iskorištavaju korisne trenutke discipliniranja u svrhu poticanja samoregulacije djeteta. U situacijama neslaganja, kad god je moguće, donosu zajedničku odluku (Berk, 2015).

Obiteljsko ozračje, u kojem je ovaj prisutno ovakvo roditeljsko ponašanje, obiluje osjećajem sigurnosti i toplim međusobnim odnosima neophodnim za zdrav i potpun djetetov razvoj. Brojna istraživanja govore o pozitivnim utjecajima tog odgojnog stila. Djeca ovih roditelja su najsposobnija i najmanje nagnju problemu s drogama (Ljubetić, 2007). Berk (2015) navodi aspekte povezane s ovim tipom roditeljskog ponašanja: optimistično raspoloženje, samokontrola, upornost, suradljivost, visoka razina samopoštovanja, osjetljivost na roditeljska gledišta, socijalna i moralna zrelost te povoljan školski uspjeh.

3.3. Zanemarujuće roditeljsko ponašanje

Roditeljsko ponašanje koje se još naziva i ravnodušno ili nezainteresirano roditeljsko ponašanje. Roditelji takvog ponašanja postavljaju slabe granice djeci, a nude im malu količinu pažnje, interesa za njih i slabu emocionalnu potporu. Na taj se način ne potiče zdrav razvoj djece, ta su djeca zahtjevna i neposlušna, njihovo sudjelovanje u igri i socijalnim interakcijama je neprimjereno (Vasta i sur., 2005). „Ovakvo roditeljsko ponašanje kombinira nisko prihvaćanje i uključenost s malo kontrole i općom ravnodušnosti prema pitanjima autonomije. Ovi su roditelji često emocionalno neuključeni i depresivni, toliko svladani životnim stresom da imaju malo vremena ili energije za djecu.“ (Berk, 2015: 571). Berk (2015) zanemarujuće roditeljstvo ističe kao oblik zlostavljanja, odnosno zanemarivanja. U slučaju kad počne u ranoj dobi, narušava kompletan razvoj. Čak i adolescenti koji su izloženi manje izraženoj zanemarujućoj okolini pokazuju mnoge probleme u vidu slabe emocionalne samoregulacije, teškoće pri svladavanju školskih obaveza i antisocijalno ponašanje.

Djeca i roditelji provode jako malo slobodnog vremena zajedno te nedostaje poštovanja i razumijevanja. Roditelj ne odgovara na potrebe i interese djeteta, a na dijete se postavljaju slabi zahtjevi. Djeca iz takvih obitelji su u velikom riziku od slabog školskog uspjeha i nezdravog socijalnog razvoja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Djeci je sve omogućeno i imaju neograničenu slobodu, zato ne znaju razlikovati dobro i zlo. Iz toga razloga, u odrasloj dobi, ne uvažavaju moralne vrijednosti te se teško snalaze u životnim situacijama. Često su povezana s raznim devijantnim ponašanjima (Jurčević-Lozančić, 2011).

3.4. Popustljivo roditeljsko ponašanje

Roditelje koji svojoj djeci pružaju puno topline i premalo kontrole nazivajmo popustljivim roditeljima. Takvi roditelji imaju mnogo ljubavi i emocionalne osjetljivosti za svoje dijete, ali mu postavljaju premalo ograničenja. Prema navodima Vasta i sur. (2005) „iako prihvaćaju i ohrabruju svoju djecu, ti roditelji pružaju malo glede strukture i predvidivosti. Zanimljivo je da su djeca takvih roditelja u određenom smislu slična djeci autoritarnih roditelja, često su impulzivna, nezrela i bez kontrole.“ (Vasta i sur., 2005 :478). Prema Berk (2015) popustljivi roditelji svojoj djeci dopuštaju donošenje odluka za sebe bez obzira na to što ono nije još spremno na to i to bez postupnog davanja autonomije. Njihova djeca ne trebaju sudjelovati u obavljanju kućanskih poslova te se ne trebaju pristojno ponašati. Mnogi roditelji vjeruju da je ovakav pristup odgoju zaista ispravan, ali postoji i određeni broj njih koji jednostavno nemaju dovoljno samopouzdanja i povjerenja u sebe.

Previše slobode nije dobro za razvoj djeteta jer će ju dijete iskoristavati i to najčešće na pogrešne načine, a to će imati za posljedicu nesigurnost i nesnalaženje u postavljenim granicama. Upravo te posljedice vode ka socijalno neprilagođenom ponašanju (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Djeca roditelja s ovakvim pristupom odgoju su impulzivna, buntovna i neposlušna te su zahtjevna, ovisna o odraslima, pokazuju manju upornost u obavljanju zadataka, ostvaruju slabiji uspjeh u školi i antisocijalnijih su ponašanja kad ih uspoređujemo s djecom roditelja s većom količinom kontrole (Berk, 2015).

Kraći pregled navedenih roditeljskih odgojnih stila te njihove karakteristike (roditeljsko prihvaćanje i uključenosti, kontrola i davanja autonomije) je u tablici 1 na nadolazećoj stranici.

Tablica 1 Prilagođena tablica prema Berk (2015: 570), *Dječja razvojna psihologija*

„Odgojni stil	Prihvaćanje i uključenost	Kontrola	Davanje autonomije
Autoritativni	Topli, pažljivi, strpljivi i osjetljivi na potrebe djeteta	Imaju razumne zahtjeve za zrelošću i dosljedno ih provode i objašnjavaju	Dopuštaju djetetu da donosi odluke u skladu sa svojom spremnosti. Potiču dijete da izražava misli, osjećaje i želje. Kad se roditelj i dijete ne slažu, upuštaju se u zajedničko donošenje odluka kad je to moguće
Autoritarni	Hladni, odbacujući i često omalovažavaju dijete	Postavljaju brojne zahtjeve, prisiljavaju na poslušnost vikanjem, naređivanjem i kritiziranjem. Često se upuštaju u psihološku kontrolu, uskraćuju ljubav i zadiru u individualnost djeteta	Donose odluke za dijete Rijetko slušaju dječje mišljenje
Popustljivi	Topli, ali pretjerano popustljivi ili neuključeni		Dopuštaju djetetu da donosi mnoge odluke prije nego što je za njih spremno
Zanemarujući	Emocionalno su neuključeni i povučeni		Ravnodušni su prema djetetovu donošenju odluka i njegovim mišljenjima“

4. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj provedenog istraživanja je ispitati doživljaj majčinstva majki koje su u partnerskom odnosu i majki koje su same te povezanost bračnog statusa majke i agresivnog ponašanja djece.

4.1. Istraživački problemi

1. Ispitati postoji li razlika u zadovoljstvu životom između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).
2. Ispitati postoji li razlika u zadovoljstvu obitelji između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).
3. Ispitati razinu zadovoljstva brakom među majkama koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).
4. Ispitati postoji li razlika u roditeljskom ponašanju između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).
5. Ispitati postoji li statistički značajna razlika u agresivnosti djece kod majki koje su samohrane i majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).
6. Ispitati postoji li povezanost između ispitanih varijabli na uzorku majki koje su samohrane i majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).

4.2. Hipoteze

Na temelju postavljenih istraživačkih problema navodimo sljedeće hipoteze:

H1: Pretpostavlja se da je zadovoljstvo životom samohranih majki slabije nego je to zadovoljstvo životom majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku) jer rezultati brojnih dosadašnjih istraživanja to potvrđuju (Amato, 2014).

H2: Pretpostavlja se da neće biti značajne razlike u zadovoljstvu obitelji između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku) budući da su samohrane majke u današnje vrijeme društveno prihvaćenije te je sve veći broj uspješnih samohranih majki (Miljević-Riđički i Pavin Ivanec, 2008).

H3: Pretpostavlja se da razina zadovoljstva brakom među majkama neće biti visoka jer istraživanja pokazuju da razina zadovoljstva brakom kod žena opada nakon rođenja djeteta (Glenn, 1990).

H4: Pretpostavlja se da postoji razlika u roditeljskom ponašanju samohranih majki i majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku). Prema Raboteg-Šarić i sur. (2003) nakon razvoda često dolazi do promjena u roditeljskim odgojnim postupcima zbog stresa samohranog roditeljstva, tj. roditelji često investiraju manje vremena u djecu, daju im manje podrške, imaju manje pravila u obitelji i nadzora nad djecom ili pak koriste teže oblike discipliniranja djece.

H5: Pretpostavlja se „da je život u obitelji s jednim roditeljem povezan s problematičnim ponašanjem djece. Korelacijske studije često navode da je život u obitelji s jednim roditeljem rizičan čimbenik jer je povezan sa slabijim školskim uspjehom djece i njihovim problematičnim ponašanjem.“ (Raboteg-Šarić i sur., 2003: 31).

H6: Pretpostavlja se da postoji povezanost između ispitanih varijabli na uzorku majki koje su samohrane i majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).

5. METODA ISTRAŽIVANJA

5.1. Ispitanici

Istraživanju je pristupilo ukupno 540 sudionika ženskog spola, međutim rezultati 9 sudionica nisu uvršteni u daljnu analizu zbog nedosljednosti odgovora jer su odgovarale na pitanja i za osobe u braku/izvanbračnoj zajednici i za rastavljene te je nejasno kojoj skupini u ovom trenutku pripadaju.

U završnu analizu rezultata uključen je ukupno 531 odgovor od čega je njih 406 (76.46%) sudionica koje su u braku/izvanbračnoj zajednici (u nastavku partnerski odnos) dok je ostalih 125 (23.54%) razvedeno (u nastavku samohrane majke). U tablici 2 se nalazi informacija o broju godina braka/izvanbračne zajednice kao i broj godina od prekida braka/izvanbračne zajednice.

Tablica 2 Frekvencija i postotak godina koji su majke provele u braku ili u izvanbračnoj zajednici (partnerskom odnosu) (N=406) i frekvencija i postotak godina koje su prošle od prekida braka ili partnerskog odnosa (N=125)

Godina u braku	Frekvencija i postotak	Godine od prekida braka/partnerstva	Frekvencija i postotak
0-5	95 (23.40%)	0-5	91 (72.80%)
6-15	215 (52.95%)	6-15	32 (25.60%)
16-25	82 (20.20%)	16-25	1 (.80%)
više od 25	13 (3.20%)	više od 25	//
Nedostaje odgovor	1 (.25%)	Nedostaje odgovor	1 (.80%)

Najviše sudionica se nalazi u dobnoj kategoriji 31-40 godina (275; 51.79%), zatim 41-50 godina (147; 27.68%), a najmanje ih je u dobi od 25-30 (109; 20.53%). U Tablici 3 je navedeno koliko sudionice imaju djece u trenutku provedbe istraživanja. Raspon dobi djece sudionica (N=522) se kreće od 0.08 (1 mjesec) do 37 godina (M=8.87; SD=6.62). Devet sudionica je navelo za dob djece 0, što znači da imaju manje od 1 godinu, te njihov odgovor nije uključen u gore navedeni raspon.

Tablica 3 Frekvencija i postotak broja djece sudionika (N=540)

Broj djece	Frekvencija (postotak)
1	174 (32.77%)
2	223 (42.00%)
3	98 (18.45%)
4	29 (5.46%)
5	5 (.94%)
6	2 (.38%)

5.2. Mjerni instrumenti

Ovim istraživanjem je ispitan doživljaj majčinstva te povezanost bračnog statusa majki i agresivnog ponašanja djece sljedećim mjernim instrumentima:

- **Zadovoljstvo životom** je mjereno Skalom zadovoljstva životom (Penezić, 2002). Skala je sastavljena od 20 čestica dok je u istraživanju korišteno njih 17 koje se odnose procjenu globalnog zadovoljstva, a izostavljeno 3 koje se odnose na procjenu situacijskog zadovoljstva.
- Za **zadovoljstvo obitelji** korištena je podskala Zadovoljstvo obitelji prema Skali kvalitete obiteljskih interakcija – KOBİ (Vulić-Prtorić, 2004). Subskalu čine 11 tvrdnji (opća atmosfera u obitelji).
- **Zadovoljstvo brakom** je mjereno koristeći Skalu zadovoljstva brakom (Ćubela Adorić, Mičić i Nekić, 2014) koju čini 6 tvrdnji.
- **Percepciju roditeljskog ponašanja** smo mjerili Skalom percepcije roditeljskog ponašanja – SPRP (Macuka, 2008). Navedena skala je u ovom istraživanju namijenjena odraslima, a ne djeci kako je njena primarna namjena te je stoga promijenjen oblik tvrdnji npr. umjesto „Često više na mene.“ tvrdnja glasi „Često vičem na njega/ju.“. Čine ju 25 tvrdnji kojima mjeri prihvaćanje, odbacivanje i kontrolu djeteta/djece.

- **Agresivnost kod djece** je mjerena Skalom agresivnosti za djecu i adolescente (Vulić-Prtorić, 2008: 87) koju čine 40 čestica razvrstanih u subskale:
 - „Prkošenje i suprotstavljanje
 - Ophođenja
 - Žrtva
 - Nasilnik.“

Tvrdnje su preoblikovane tako da na njih odgovara odrasla osoba, u ovom slučaju majka, a ne dijete/adolescent kako su i predviđene prvenstveno.

Određene tvrdnje su preoblikovane kako bi bile društveno primjerenije (umjesto „Upotrijebilo je oružje koje je moglo uzrokovati ili je uzrokovalo ozbiljnu tjelesnu povredu (npr. cigle, razbijene boce, nož ili pištolj).“ stoji „Upotrijebilo je oružje koje je moglo uzrokovati ili je uzrokovalo ozbiljnu tjelesnu povredu (npr. cigle, kamenje i sl.).“ i umjesto „Nekome je nešto ukralo (npr. napao i orobio, ukrao iz torbice, iznuđivao novac ili sudjelovao u oružanoj pljački).“ tvrdnja glasi „Nekome je nešto ukralo (npr. igračku, novac, vrijedni predmet i sl.).“).

5.3. Postupak istraživanja

Istraživanje je provedeno anketnim upitnikom on-line, najviše koristeći društvene mreže (Facebook grupe), a manji dio slanjem individualno poznanicama. Podaci su se prikupljali od 8. srpnja do 5. kolovoza 2022. godine. Ispitanice su upoznate s ciljem provođenja istraživanja te da je anketa anonimna i njihovo je pristupanje bilo dobrovoljno.

6. REZULTATI I RASPRAVA

6.1. Deskriptivni parametri

Tablicom 4 smo prikazali deskriptivne parametare svih rezultata dobivenih u istraživanju. Uz minimalni i maksimalni rezultat (raspon rezultata), aritmetičku sredinu, standardnu devijaciju, u tablici se nalaze rezultati Kolmogorov-Smirnovljevog testa, asimetričnost i spljoštenost distribucija sa svrhom ispitivanja normalnosti distribucija rezultata.

U tablici 4 je vidljivo da rezultati na skalama zadovoljstva životom, zadovoljstva obitelji i zadovoljstva brakom značajno odstupaju od normalne, međutim odstupanje je minimalno te će biti korištena parametrijska statistika pri analizama koje uključuju rezultate na navedenim skalama. Rezultati na subskalama percepcije roditeljskog ponašanja i na subskalama skale agresivnosti za djecu i adolescente, također značajno odstupaju od normalne međutim u većoj mjeri te će u skladu s navedenim biti korišteni neparametrijski statistički postupci.

Tablica 4 Deskriptivni parametri pojedine skale i subskale korištenih u istraživanju dobivenih na ukupnom uzorku (Svi), majkama koje su u partnerskom odnosu (PO) i samohranim majkama (SM)

Skala	Sudionici	N	M	min	max	SD	Asim	Spljoš	K-S	α	
Skala zadovoljstva životom	Svi	531	3.85	1.12	5.00	0.81	-0.91	0.37	.10**	.95	
	PO	406	3.98	1.41	5.00	0.73	-1.08	1.07	.10**	.95	
	SM	125	3.42	1.12	5.00	0.90	-0.37	-0.62	.08	.96	
Skala percepcije roditeljskog ponašanja (SPRP)	Prihvatanje	Svi	531	2.85	1.43	3.00	0.25	-2.35	6.22	.29**	.75
		PO	406	2.85	1.57	3.00	0.25	-2.21	5.07	.29**	.76
		SM	125	2.85	1.43	3.00	0.24	-2.89	11.37	.29**	.72
	Odbacivanje	Svi	531	1.15	1.00	2.63	0.23	2.43	7.82	.26**	.69
		PO	406	1.15	1.00	2.63	0.24	2.46	7.91	.26**	.71
		SM	125	1.14	1.00	2.00	0.19	1.97	4.51	.25**	.59
	Kontrola	Svi	531	1.43	1.00	2.70	0.29	0.77	0.50	.13**	.76
		PO	406	1.44	1.00	2.70	0.30	0.81	0.61	.13**	.77
		SM	125	1.39	1.00	2.00	0.26	0.51	-0.52	.12*	.72
Prkošenje i suprotstavljanje	Svi	531	2.24	1.00	5.00	0.76	0.69	0.36	.08**	.91	
	PO	406	2.24	1.00	5.00	0.76	0.64	0.08	.09**	.91	
	SM	125	2.24	1.00	5.00	0.77	0.86	1.34	.09**	.91	
Skala agresivnosti za djecu i adolescente (SNOP)	Ophođenje	Svi	531	1.12	1.00	4.87	0.31	6.76	61.11	.35**	.95
		PO	406	1.12	1.00	4.87	0.31	7.32	71.66	.35**	.95
		SM	125	1.13	1.00	3.13	0.31	4.93	26.99	.34**	.95
	Žrtva	Svi	531	1.29	1.00	4.67	0.51	2.96	11.98	.28**	.90
		PO	406	1.29	1.00	4.67	0.51	3.00	12.49	.29**	.90
		SM	125	1.30	1.00	4.33	0.52	2.85	10.88	.28**	.91
	Nasilnik	Svi	531	1.13	1.00	4.86	0.32	5.36	44.59	.36**	.87
		PO	406	1.12	1.00	4.86	0.31	5.92	55.82	.37**	.87
		SM	125	1.15	1.00	3.29	0.34	3.96	19.32	.35**	.90
Ukupno	Svi	531	1.41	1.00	4.38	0.35	2.65	13.73	.14**	.95	
	PO	406	1.41	1.00	4.38	0.34	2.68	15.41	.14**	.95	
	SM	125	1.42	1.00	3.43	0.37	2.59	9.85	.15**	.96	
Skala zadovoljstva obitelji	Svi	531	3.00	1.55	4.09	0.32	-1.17	3.06	.16**	.33	
	PO	406	3.02	1.55	4.09	0.31	-1.26	3.73	.17**	.42	
	SM	125	2.95	1.55	3.64	0.34	-0.93	1.72	.14*	.20	
Skala zadovoljstva brakom	PO	393	5.76	1.17	7.00	1.21	-1.18	1.11	.15**	.83	

**p<.01; *p<.05

Standardna pogreška asimetričnosti za sve varijable na ukupnom uzorku iznosi 0.11, za sve varijable za majke u partnerskom odnosu iznosi 0.12, za sve varijable za samohrane majke iznosi 0.22
Standardna pogreška spljoštenosti za sve varijable na ukupnom uzorku iznosi 0.21, za sve varijable za majke u partnerskom odnosu iznosi 0.24, za sve varijable za samohrane majke iznosi 0.43

6.2. Razlika u zadovoljstvu životom između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku)

Da bi se ispitala razlika u zadovoljstvu životom majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki, proveli smo t-test za nezavisne uzorke.

Tablica 5 T-test – razlika u zadovoljstvu životom majki koje su u partnerskom odnosu (PO) i samohranih majki (SM)($N_{PO}=406$; $N_{SM}=125$)

	M_{PO}	M_{SM}	T	Df	p
Zadovoljstvo životom	3.93	3.42	6.94	529	0.00

Dobivena je statistički značajna razlika u razini zadovoljstva životom između majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki, s razinom rizika od pogrešnog zaključivanja manjom od 1%; majke koje su u partnerskom odnosu su postigle viši rezultat na skali zadovoljstva životom u usporedbi sa samohranim majkama.

Rezultati pokazuju ono što smo i pretpostavili i slažu se s navodima Amata (2014) koji navodi brojna istraživanja koja to potvrđuju i ističu da razvedene majke u usporedbi s majkama u braku prijavljuju manje sreće, više depresivnosti, više neugodnih životnih događaja te više društvene izolacije. Raboteg-Šarić i sur. (2003) navode istraživanje u kojem su također samohrani roditelji nezadovoljniji životom nego li su roditelji iz dvoroditeljskih obitelji i to upola više. Možemo pretpostaviti da su samohrane majke pod većim pritiskom vremenske ograničenosti, psihosocijalnim stresom i većim financijskim izdacima nego li su majke koje imaju potporu partnera u vidu pomoći u reorganizaciji i preraspodjeli poslova, emocionalna su podrška partnerici te financijski sudjeluju u svim troškovima. Na zadovoljstvo životom utječe i obiteljski kontekst, a Simon (2008) navodi da je samohrano roditeljstvo jedan od konteksta koji negativno utječu utječe na zadovoljstvo životom.

6.3. Razlika u zadovoljstvu obitelji između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku)

Da bi se ispitala razlika u zadovoljstvu obitelji majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki, proveli smo t-test za nezavisne uzorke.

Tablica 6 T-test – razlika u zadovoljstvu obitelji majki koje su u partnerskom odnosu (PO) i samohranih majki (SM)($N_{PO}=406$; $N_{SM}=125$)

	M_{PO}	M_{SM}	T	Df	p
Zadovoljstvo obitelji	3.02	2.95	2.15	529	0.03

Dobili smo statistički značajnu razliku u razini zadovoljstva obitelji između majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki, s razinom rizika od pogrešnog zaključivanja manjom od 5%; majke koje su u partnerskom odnosu postigle su viši rezultat na skali zadovoljstva obitelji u odnosu na samohrane majke.

Zadovoljstvo obitelji kod majki je tema koja je slabo obrađena i teško je pronaći nešto o njoj u dostupnoj literaturi. Ovim istraživanjem dobivena je statistički značajna razlika u razini zadovoljstva obitelji između majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki iako smo pretpostavili da je neće biti zbog navoda da su samohrane majke u današnje vrijeme društveno prihvaćenije te je sve veći broj uspješnih samohranih majki (Miljević-Ričićki i Pavin Ivanec, 2008). Prema dobivenim podacima možemo pretpostaviti da je taj broj i dalje nedovoljno visok te da treba i dalje raditi na senzibiliziranju društva za „probleme i potrebe jednoroditeljskih obitelji kao dijela različitosti suvremenih oblika obitelji u hrvatskom društvu, potrebno je posvetiti veću pozornost stereotipima i negativnim stavovima prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci te omogućiti bolje razumijevanje životne situacije jednoroditeljskih obitelji.“ (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2009: 23). Suprotno tome, Keresteš (2001) je provela istraživanje kojim je dobila rezultate prema kojima struktura obitelji nema utjecaj na percepciju obiteljske klime.

6.4. Zadovoljstvo brakom majki koje su u partnerskom odnosu

Da bi se ispitalo zadovoljstvo brakom ili partnerskim odnosom majki koje su u partnerskom odnosu, primijenjena je skala zadovoljstva brakom. Ukupan rezultat na skali je određen prosječnom vrijednosti procjena na svih 6 čestica, te je raspon rezultata između 1 i 7. Od 406 majki koje su u partnerskom odnosu, rezultati 13 sudionica su izbačeni iz analize rezultata na skali zadovoljstva brakom zbog preskakanja čestica (npr. odgovorili su na 3 od 6 čestica) ili zbog toga što su preskočile odgovoriti na čestice. U završnu analizu rezultata na skali zadovoljstva brakom ušlo je 393 odgovora te je aritmetička sredina rezultata 5.76 (SD=1.12). Minimalni ostvareni rezultat je 1.17 (što upućuje na nisko zadovoljstvo partnerskim odnosom), a maksimalni ostvareni rezultat je 7.00 (što upućuje na visoko zadovoljstvo partnerskim odnosom) (Tablica 7). U tablici 7 su prikazane grupirani rezultati dobiveni na skali zadovoljstva brakom.

Tablica 7 Frekvencija i postotak odgovora dobivenih na skali zadovoljstva brakom (N=393)

Rezultat na skali bračnog zadovoljstva	Frekvencija (postotak)
$1.00 < x \leq 2.00$	4 (1.02%)
$2.00 < x \leq 3.00$	11 (2.80%)
$3.00 < x \leq 4.00$	25 (6.36%)
$4.00 < x \leq 5.00$	58 (14.76%)
$5.00 < x \leq 6.00$	109 (27.74%)
$6.00 < x \leq 7.00$	186 (47.33%)

Kao što je vidljivo u tablici, najviše sudionica ima prosječan rezultat u rasponu od 6 do 7 (njih 186) što upućuje na visoko zadovoljstvo partnerskim odnosom/brakom. Nakon toga, najviše ih je u rasponu od 5 do 6 te je vidljivo da se sa smanjivanjem raspona rezultata smanjuje i broj sudionica u navedenom rasponu. Najmanje sudionica ima prosječan rezultat u rasponu od 1 do 2 (svega 4 sudionice) što upućuje na nisko zadovoljstvo partnerskim odnosom/brakom.

Ispitivanjem zadovoljstva brakom dobili smo rezultate kojima je najviše sudionica visoko zadovoljno partnerskim odnosom/brakom, a rezultati samo 4 sudionice od ukupno 393 su nisko zadovoljstvo partnerskim odnosom/brakom. Mi smo pretpostavili da razina zadovoljstva brakom među majkama neće biti visoka jer istraživanja pokazuju da razina zadovoljstva brakom kod žena opada nakon rođenja djeteta (Glenn, 1990), ali rezultati su nam pokazali suprotno. I Raboteg-Šarić i sur. (2003) u svom istraživanju dolaze do podataka kojim se 83% ispitanih vjenčanih roditelja izjasnilo kao zadovoljni ili jako zadovoljni brakom. Dok, Baloban i Črpić (1998) prema Čudina-Obradović i Obradović (2006), navode da su za dobar brak potrebna djeca, mnogi objavljeni radovi pokazuju pak da zadovoljstvo brakom nakon rođenja djeteta opada, što je pokazalo i istraživanje Čudine-Obradović i Obradović (2001) u istraživanju za Zagreb i Zagrebačku županiju. Posebno opada zadovoljstvo brakom kod žena, a posljedica toga je i pad zadovoljstva brakom kod muškaraca (Belsky i Pensky, 1998; Belsky i Kelly, 1994; Cowan i Cowan, 1992; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006), a isto su zaključili i Shapiro i sur. (2000) prema Čudina-Obradović i Obradović (2006). Nedostatak navedenih istraživanja je to što uglavnom nisu longitudinalna dok neka nisu uključivala usporedive brakove s djecom, ali i neka longitudinalna istraživanja pokazuju smanjenje bračne kvalitete kao posljedice rođenja djeteta te povećanog broja uloga partnera i sukoba tih uloga (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode jedino longitudinalno istraživanje koje su proveli MacDermid, Huston i McHale (1990) koje je pokazalo da kvaliteta braka nije opala nakon rođenja djeteta jer su rezultati pokazali jednako opadanje bračne kvalitete kod parova koji imaju djece i onih koji ih nemaju.

U današnje vrijeme je uključenost očeva u brigu oko djeteta veća nego ikada i možda je upravo to povezano s dobivenim visokim zadovoljstvom brakom kod majki koje su u partnerskom odnosu.

6.5. Razlika u roditeljskom ponašanju između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku)

Da bi se ispitala razlika roditeljskog ponašanja majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki, proveden je Mann -Whitney-ev U test razlike.

Tablica 8 Mann-Whitney-ev test - prikaz razlika u roditeljskom ponašanju s obzirom na to jesu li majke u partnerskom odnosu (PO) ili samohrane (SM) ($N_{PO}=406$; $N_{SM}=125$)

			Suma rangova	Z	p
Skala percepcije roditeljskog ponašanja	Prihvaćanje	PO	108889.5	0.60	.55
		SM	32356.50		
	Odbacivanje	PO	107775.0	-0.15	.88
		SM	33471.00		
	Kontrola	PO	110023.5	1.35	.18
		SM	31222.50		

Nije dobivena statistički značajna razlika roditeljskog ponašanja ni na jednoj subskali (prihvaćanje, odbacivanje i kontrola) između majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki.

Ovim istraživanjem nije dobivena statistički značajna razlika roditeljskog ponašanja ni na jednoj subskali između majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki što je u suprotnosti s pretpostavkom da će biti značajne razlike jer prema Raboteg-Šarić i sur. (2003) nakon razvoda često dolazi do promjena u roditeljskim odgojnim postupcima zbog stresa samohranog roditeljstva, tj. roditelji često investiraju manje vremena u djecu, daju im manje podrške, imaju manje pravila u obitelji i nadzora nad djecom ili pak koriste teže oblike discipliniranja djece. Suprotno našim rezultatima, Hetherington (1988) prema Keresteš (2001) je utvrdila da majke u prvom periodu nakon razvoda budu depresivne te se ponašanju nepredvidivo prema djeci, ne pružaju dovoljni

podrške djeci i nisu učinkovite pri uspostavljanju discipline. Posljedica toga je prelazak na autoritarno roditeljsko ponašanje kojim se disciplina još više narušava. Iako se vremenom narušeno roditeljstvo normalizira, i dalje, kod majki koje se nisu preudale, postoje problemi s disciplinom te majke daju brojne upute djeci koje trebaju slijediti. Isto tako samohrane rastavljene majke imaju manju kontrolu ponašanja djece nego li imaju nerastavljene majke koje svojoj djecu daju veću odgovornost i nezavisnost. „Rezultati istraživanja ukazuju na razlike između samohranih majki i majki iz obitelji s oba roditelja u samopercepciji kontrole djetetova ponašanja na način da su samohrane majke izvijestile o slabijoj kontroli nego majke iz obitelji s oba roditelja. Slično su se izjasnile i vezano za psihološku kontrolu djeteta.“ (Keresteš, 2001: 914). Naime, razvod ili bilo koji drugi razlog zbog kojeg majka postaje samohrani roditelj je velika promjena u životu majke te je realno očekivati promjene i razlike u ponašanjima, a samim time i roditeljskim ponašanjima prema djeci.

Razlog zbog kojeg nismo utvrdili razlike u roditeljskim ponašanjima između majki koje su same i majki u partnerskom odnosu možemo potražiti u razlogu zbog čega su majke same jer to u ovom istraživanju nije ispitano. Ne treba biti riječ samo o razvodu već se možda radi o većem broju udovica i majki koje nikad nisu ni bile vjenčane ili živjele s partnerom. Isto tako je moguće da neke majke, iako je anketa anonimna, nisu odgovarale iskreno zbog osjećaja krivnje i sl., a niti dvije skupine majki nisu izjednačene s obzirom na dob.

6.6. Agresivnost djece kod majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku) i majki koje su samohrane

Da bi se ispitala razlika agresivnosti djece majki u partnerskom odnosu i samohranih majki, proveden je Mann -Whitney-ev U test razlike.

Tablica 9 Mann-Whitney-ev test - prikaz razlika u agresivnom ponašanju djece s obzirom na to jesu li majke u partnerskom odnosu (PO) ili samohrane (SM) ($N_{PO}=406$; $N_{SM}=125$)

			Suma rangova	Z	P
Skala agresivnosti za djecu i adolescente	Prkošenje i suprotstavljanje	PO	107863.00	-0.09	.93
		SM	33383.00		
	Ophođenje	PO	106670.00	-0.88	.38
		SM	34576.00		
	Žrtva	PO	107774.50	-0.15	.88
		SM	33471.50		
	Nasilnik	PO	107094.50	-0.60	.55
		SM	34151.50		
	Ukupan rezultat	PO	107732.00	-0.18	.86
		SM	33514.00		

Nismo dobili statistički značajnu razlika u agresivnom ponašanju djece ni na jednoj subskali ni na ukupnom rezultatu na skali između majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih majki.

Prije provedbe istraživanja pretpostavili smo da je život u obitelji s jednim roditeljem povezan s problematičnim ponašanjem djece, ali nije dobivena statistički značajna razlika u agresivnom ponašanju djece ni na jednoj subskali (prkošenje i suprotstavljanje, ophođenje, žrtva, nasilnik) ni na ukupnom rezultatu na skali između majki koje su u partnerskom odnosu i samohranih. Suprotno od naših rezultata, korelacijske studije spominju jednoroditeljske obitelji u vidu rizičnog čimbenika jer ih se veže uz lošiji školski uspjeh djece i neprihvatljive oblike ponašanja (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Najteži period za dijete je vrijeme razvoda roditelja i dio problema nestaje nakon otprilike dvije godine, ali određeni problemi mogu nastupiti u vrijeme adolescencije kao npr. slabi rezultati u školi, česta konzumacija droga i alkohola, problema s ponašanjem, narušeni odnosi s osobama iz suprotnog spola. Ali, Raboteg-Šarić i sur. (2003) navode kako se to ne veže toliko uz strukturu obitelji koliko uz obiteljske odnose. Ti problemi su povezani i sa slabim roditeljskim nadzorom za koji smo ranije naveli da je slabiji kod samohranih roditelja. „Djeca s poremećajima u ponašanju i emocionalnim poteškoćama češće dolaze iz jednoroditeljskih obitelji.“ (Mrnjavac, 2014: 434). Mrnjavac (2014) ističe i veliki broj istraživanja koja veliku razinu

impulzivnosti, agresivnosti te devijantnog i neprilagođenog ponašanja dovode u povezanost s jednoroditeljskim obiteljima. Tijekom trajanja braka koji je završio razvodom su nerijetko djeca izložena različitim oblicima nasilja (verbalnim, neverbalnim) i djeca usvajaju neprimjeren model ponašanja od roditelja te i to treba uzeti u obzir kao jedan od mogućih uzroka agresivnog ponašanja djece samohranih majki.

Ovim istraživanjem nismo utvrdili razliku u agresivnom ponašanju djece majki koje su same i majki u partnerskom odnosu možda iz razloga što je prošlo dovoljno vremena od razvoda do dana kada je istraživanje provedeno da se promjene u ponašanju djece smire. Stavka koja nam nije poznata je i dob djece (nismo je detaljno analizirali iako smo taj podatak prikupljali upitnikom) koja nije izjednačena u obje skupine, a djeca različite dobi različito manifestiraju agresivnost.

6.7. Povezanost ispitanih varijabli

6.7.1. Povezanost ispitanih varijabli na uzorku majki u partnerskom odnosu

U tablici 10 vidimo rezultate povezanosti svih varijabli ispitivanih u istraživanju na uzorku majki koje su u partnerskom odnosu (brak/izvanbračna zajednica). Na svim skalama, viši rezultat upućuje na višu razinu ispitane varijable. U ovu analizu uključeni su i rezultati dobivenih na skali zadovoljstva brakom. Iz analize povezanosti varijabli isključeni su odgovori 13 sudionica koje su na skali zadovoljstva brakom preskakale čestice te je u završnu analizu povezanosti uključen odgovor 393 sudionice.

Ustanovili smo statistički značajnu nisku pozitivnu povezanost među brojem djece i rezultata na subskalama Skale percepcije roditeljskog ponašanja Odbacivanje i Kontrola ($p < .05$); majke u partnerskom odnosu s više djece ujedno izvješćuju o višoj razini odbacivanja i kontrole. Nije dobivena značajna povezanost broja djece i subskale Prihvaćanje. Dobivena je statistički značajna

Tablica 10 Prikaz Spearmanovog i Pearsonovog koeficijenta korelacije između svih ispitivanih varijabli na uzorku majki koje su u partnerskom odnosu (N=393)

	BR DJ	ZB	ZZ	ZO	PRIH	ODB	KON	PiS	OPH	Ž	N	UKUP
BR DJ	//	.00	.05	.01	-.10	.16*	.13*	.09	.08	.09	-.01	.11*
ZB		//	.64*	.06	.10	-.23*	-.20*	-.19*	-.15*	-.13*	-.05	-.20*
ZZ			//	.15*	.15*	-.24*	-.18*	-.20*	-.16*	-.25*	-.16*	-.26*
ZO				//	.19*	-.05	.01	-.01	-.01	-.04	-.10*	-.01
PRIH					//	-.33*	-.28*	-.22*	-.27*	-.13*	-.20*	-.24*
ODB						//	.33*	.17*	.22*	.19*	.17*	.23*
KON							//	.41*	.38*	.23*	.27*	.42*
PiS								//	.51*	.28*	.32*	.90*
OPH									//	.36*	.49*	.64*
Ž										//	.49*	.60*
N											//	.53*
UKUP												//

*p<.05; tamno osjenčane ćelije – Pearsonov koeficijent korelacije

BR DJ – broj djece; ZZ – Zadovoljstvo životom; ZO – Zadovoljstvo obitelji; PRIH – Prihvatanje; ODB – Odbacivanje; KON – Kontrola; PiS – Prkošenje i suprotstavljanje; OPH – Ophođenje; Ž – Žrtva; N – Nasilnik; UKUP – Ukupan rezultat na skali agresivnog ponašanja

povezanost broja djece i ukupnog rezultata na skali agresivnosti za djecu i adolescente ($p<.05$); majke u partnerskom odnosu s više djece ujedno izvješćuju o višoj razini ukupnog agresivnog ponašanja. Berk (2015) također navodi, između ostaloga, velike obitelji s djecom bliske dobi kao karakteristiku obitelji koja je jedan od činitelja povezanih sa zlostavljanjem djece u što se ubraja i zanemarivanje koje je povezano s agresivnim ponašanjem djece. Nije dobivena statistički značajna povezanost broja djece i subskala skale agresivnosti za djecu i adolescente (Prkošenje i suprotstavljanje, Ophođenje, Žrtva i Nasilnik) niti skale zadovoljstva životom, skale zadovoljstva obitelji i skale zadovoljstva brakom.

Dobivena je statistički značajna umjerena pozitivna povezanost zadovoljstva brakom i zadovoljstva životom ($p<.05$); majke u partnerskom odnosu koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva brakom također ih postižu i na skali zadovoljstva životom. Nije dobivena statistički značajna povezanost zadovoljstva brakom i zadovoljstva obitelji. Dobivena je statistički značajna niska negativna povezanost između zadovoljstva brakom i rezultata na subskalama Skale

percepcije roditeljskog ponašanja Odbacivanje i Kontrola ($p < .05$); majke u partnerskom odnosu koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva brakom ujedno izvješćuju o nižoj razini odbacivanja i kontrole. Nije dobivena značajna povezanost broja djece i subskele Prihvaćanje. Utvrđena je statistički značajna niska negativna povezanost između zadovoljstva brakom i rezultata na subskalama Skale agresivnosti za djecu i adolescente Prkošenje i suprotstavljanje, Ophođenje, Žrtva i ukupnog rezultata na skali ($p < .05$); majke u partnerskom odnosu koje izvješćuju o višem zadovoljstvu brakom ujedno izvješćuju o nižoj razini prkošenja i suprotstavljanja, ophođenja, žrtve i ukupno agresivno ponašanje. Razlog tome možemo pronaći u tome što majke s visokim zadovoljstvom brakom imaju potporu partnera koji sudjeluje u svim područjima života pa i u odgoju te su vjerojatnija pozitivna roditeljska ponašanja koja pozitivno utječu na dijete i njegovo ponašanje. Nije dobivena statistički značajna povezanost zadovoljstva brakom i subskele na skali agresivnosti za djecu i adolescente Nasilnik.

Također smo ustanovili statistički značajnu nisku pozitivnu povezanost rezultata na skali zadovoljstva životom i na skali zadovoljstva obitelji ($p < .05$) i skali Prihvaćanje ($p < .05$); majke u partnerskom odnosu koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva životom također ih postižu i na skali zadovoljstva obitelji i na skali prihvaćanja. Iako u literaturi ne nailazimo na konkretne potvrde ovakvih rezultata, zapravo ih možemo intuitivno povezati jer možemo pretpostaviti da majke koje su zadovoljne životom su zadovoljne i obitelji jer su odnosi u obitelji važan aspekt zadovoljstva životom. Utvrdili smo statistički značajnu nisku negativnu povezanost zadovoljstva životom i rezultata na skalama Odbacivanja i Kontrole ($p < .05$); majke u partnerskom odnosu koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva životom ujedno postižu i niže rezultate na skalama odbacivanja i kontrole. Dobivena je statistički značajna niska negativna povezanosti između zadovoljstva životom i rezultata na subskalama skale agresivnosti za djecu i adolescente ($p < .05$); majke u partnerskom odnosu koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva životom ujedno postižu i niže rezultate na skalama prkošenje i suprotstavljanje, ophođenje, žrtva, nasilnik i ukupno agresivno ponašanje.

Dobivena je statistički značajna pozitivna niska povezanost zadovoljstva obitelji i subskele Prihvaćanje ($p < .05$); majke u partnerskom odnosu koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva obitelji također ih postižu i na skali prihvaćanja. Ako su zadovoljne obitelji pretpostavljamo da je riječ o funkcionalnoj obitelji koja je preduvjet za zdrav emocionalni razvoj djece koji uglavnom

znači njihova poželjna ponašanja, dakle nenasilna. Nije dobivena povezanost između rezultata na skali zadovoljstva obitelji i rezultata na subskalama Odbacivanja i Kontrole. Dobivena je statistički značajna niska negativna povezanost zadovoljstva obitelji i rezultata na skali Nasilnik ($p < .05$); sudionice koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva obitelji ujedno postižu i niže rezultate na skali nasilništva. Nije dobivena značajna povezanost među rezultatima na skali zadovoljstva obitelji i ostalih subskala skale agresivnosti za djecu i adolescente kao ni s ukupnim rezultatom na skali.

Istraživanjem smo ustanovili značajnu nisku negativnu povezanost subskale Prihvaćanje i svih subskala skale agresivnosti za djecu i adolescente ($p < .05$); majke u partnerskom odnosu koje postižu više rezultate na subskali prihvaćanje postižu niske rezultate na subskalama agresivnosti za djecu i adolescente. Dobivena je statistički značajna niska pozitivna povezanost subskale Odbacivanje i svih subskala skale agresivnosti za djecu i adolescente ($p < .05$); majke u partnerskom odnosu koje su ostvarile viši rezultat na subskali odbacivanja također su ga ostvarila i na subskalama agresivnosti za djecu i adolescente. Zapravo su rezultati logični jer visoka razina prihvaćenosti djece od strane majke je čimbenik koji djeluje pozitivno na djetetovo ponašanje, a visoka razina odbacivanja negativno. Djeca se u svojoj obitelji trebaju osjećati prihvaćeno kako bi razvila osjećaj sigurnosti, ugone i nježnosti kako bi u trenucima uznemirenosti znalo da je na sigurnom, u suprotnom su djeca izgubljena i često pribjegavaju agresivnom ponašanju i sukobima s vršnjacima. Dobivena je statistički značajna umjerena pozitivna povezanost subskale Kontrola i subskala skale agresivnosti za djecu i adolescente Prkošenje i suprotstavljanje, Ophođenje i ukupan rezultat ($p < .05$) te je dobivena statistički značajna niska pozitivna povezanost subskale Kontrola i subskala Nasilnik i Žrtva ($p < .05$); majke u partnerskom odnosu koje postižu više rezultate na subskali kontrole ujedno postižu takve rezultate i na subskalama agresivnosti za djecu i adolescente. To se slaže s navodima u potpoglavlju *Autoritarno roditeljsko ponašanje* gdje pretjerana kontrola roditelja vodi ka agresivnom ponašanju djece.

6.7.2. Povezanost ispitanih varijabli na uzorku samohranih majki

Tablica 11 prikazuje rezultate povezanosti svih varijabli koje smo ispitali ovim istraživanjem na uzorku samohranih majki. Na svim skalama, viši rezultat upućuje na višu razinu ispitane varijable.

Tablica 11 Prikaz Spearmanovog i Pearsonovog koeficijenta korelacije između svih ispitanih varijabli na uzorku samohranih majki (N=125)

	BR DJ	ZZ	ZO	PRIH	ODB	KON	PiS	OPH	Ž	N	UKUP
BR DJ	//	-.19*	-.00	-.02	.24*	.18	.20*	0.19*	.42*	.32*	.34*
ZZ		//	.22*	.15	-.27*	-.20*	-.04	-.07	-.21*	-.17	-.14
ZO			//	.25*	-.12	-.17	-.15	-.13	-.01	-.12	-.10
PRIH				//	-.23*	-.20*	-.15	-.08	-.15	-.16	-.16
ODB					//	.42*	.26*	.38*	.31*	.48*	.37*
KON						//	.49*	.46*	.33*	.42*	.54*
PiS							//	.57*	.35*	.39*	.91*
OPH								//	.32*	.49*	.66*
Ž									//	.59*	.65*
N										//	.59*
UKUP											//

* $p < .05$; tamno osjenčane ćelije – Pearsonov koeficijent korelacije

BR DJ – broj djece; ZZ – Zadovoljstvo životom; ZO – Zadovoljstvo obitelji; PRIH – Prihvaćanje; ODB – Odbacivanje; KON – Kontrola; PiS – Prkošenje i suprotstavljanje; OPH – Ophođenje; Ž – Žrtva; N – Nasilnik; UKUP – Ukupan rezultat na skali agresivnog ponašanja

Utvdili smo statistički značajnu nisku negativnu povezanost broja djece i zadovoljstva životom ($p < .05$); samohrane majke s više djece ujedno izvješćuju o nižem zadovoljstvu životom. Dobili smo i statistički značajnu nisku pozitivnu povezanost između broja djece i rezultata na subskalama Skale percepcije roditeljskog ponašanja Odbacivanje ($p < .05$); samohrane majke s više djece ujedno izvješćuju o višoj razini odbacivanja. Razlog tome bi mogao biti manjak vremena i energije, možda i lošiji ekonomski status koji se nerijetko vežu uz samohrano roditeljstvo te zato dolazi do majčinog manjeg emocionalnog angažmana oko djece i smanjenja zadovoljstva životom. Nije dobivena značajna povezanost broja djece i subskala Prihvaćanje i Kontrola. Rezultati pokazuju statistički značajnu nisku pozitivnu povezanost između broja djece i rezultata na

subskalama Skale agresivnosti za djecu i adolescente Prkošenje i suprotstavljanje i Ophođenje ($p < .05$), te statistički značajnu umjerenu pozitivnu povezanost između broja djece i rezultata na subskalama Skale agresivnosti za djecu i adolescente Žrtva, Nasilnik i ukupan rezultat na skali ($p < .05$); samohrane majke s više djece ujedno izvješćuju o višoj razini prkošenja i suprotstavljanja, ophođenja, žrtve, nasilništva i ukupno agresivno ponašanje. Slično rezultatima na uzorku majki koje su u partnerskom odnosu, obitelji s više djece možemo povezati s agresivnim ponašanjem djece prema Berk (2015). Nije dobivena statistički značajna povezanost broja djece i zadovoljstva obitelji.

Rezultati ukazuju na statistički značajnu nisku pozitivnu povezanost rezultata na skali zadovoljstva životom i na skali zadovoljstva obitelji ($p < .05$); samohrane majke koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva životom imaju i više rezultate na skali zadovoljstva obitelji. To se slaže s rezultatima na uzorku majki koje su u partnerskom odnosu tako i ovdje vrijedi ista pretpostavka kao i gore navedeno. Dobivena je statistički niska negativna povezanost zadovoljstva životom i rezultata na skalama Odbacivanja i Kontrole ($p < .05$); samohrane majke koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva životom ujedno postižu i niže rezultate na skalama odbacivanja i kontrole. U dostupnoj literaturi nemamo dostupne interpretacije sličnih rezultata, ali možemo pretpostaviti kako su majke zadovoljne obitelji i životom manje opterećene i imaju pristojne životne i/ili ekonomske uvjete te su svojoj djeci posvećenije što pozitivno utječe na ponašanje djece. Nije dobivena značajna povezanost zadovoljstva životom i subskale Prihvaćanje. Dobivena je statistički značajna niska negativna povezanost između zadovoljstva životom i rezultata na subskali Žrtva ($p < .05$); samohrane majke koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva životom ujedno postižu i niže rezultate na skali žrtve. Nije dobivena značajna povezanost rezultata na skali zadovoljstva životom i ostalih subskala skale agresivnosti za djecu i adolescente (Prkošenje i suprotstavljanje, Ophođenje, Nasilnik) kao ni s ukupnim rezultatom na skali.

Dobivena je statistički značajna niska pozitivna povezanost zadovoljstva obitelji i subskale Prihvaćanje ($p < .05$); samohrane majke koje postižu više rezultate na skali zadovoljstva obitelji ujedno postižu i više rezultate na skali prihvaćanja. Za pretpostaviti je da majke zadovoljne obitelji rado provode većinu slobodnog vremena s članovima svoje obitelji pa tako i djecom te da im daju mnogo roditeljske topline i pozitivnih emocija. Nije dobivena povezanost između rezultata na skali zadovoljstva obitelji i rezultata na subskalama Odbacivanja i Kontrole. Nije dobivena značajna

povezanost rezultata na skali zadovoljstva obitelji i subskala skale agresivnosti za djecu i adolescente (Prkošenje i suprotstavljanje, Ophođenje, Žrtva, Nasilnik) kao ni s ukupnim rezultatom na skali.

Nije dobivena statistički značajna povezanost subskale Prihvatanje i svih subskala skale agresivnosti za djecu i adolescente (Prkošenje i suprotstavljanje, Ophođenje, Žrtva, Nasilnik i ukupan rezultat). Dobili smo i statistički značajnu nisku pozitivnu povezanost subskale Odbacivanje i subskale Prkošenje i odbacivanje te statistički značajna umjerena pozitivna povezanost subskale Odbacivanje s ostalim subskala skale agresivnosti za djecu i adolescente (Ophođenje, Žrtva, Nasilnik i ukupan rezultat) ($p < .05$); samohrane majke koje su ostvarile više rezultate na subskali odbacivanja također ih ostvarile i na subskalama agresivnosti za djecu i adolescente. Ranije smo u radu govorili kako je odbacivanje jedan oblik emocionalnog zlostavljanja te je ono prediktor agresivnog ponašanja kod djece. Rezultati istraživanja nam pokazuju statistički značajnu umjerenu pozitivnu povezanost subskale Kontrola i svih subskala skale agresivnosti za djecu i adolescente (Prkošenje i suprotstavljanje, Ophođenje, Nasilnik, Žrtva i ukupan rezultat) ($p < .05$); samohrane majke koje su postigle više rezultate na subskali kontrole postigle su ih i na subskalama agresivnosti za djecu i adolescente. To je u skladu sa zaključcima da pretjerana kontrola djece rezultira njihovom povećanom agresivnošću.

Neka ograničenja na koja nailazimo u ovom istraživanju su to da se ono provelo na majkama iz malog područja (Šibensko-kninska županija), veći je broj uzoraka majki koje su u parnetskom odnosu od broja uzoraka majki koje su same, iako je anketa anonimna ipak je motivacija bila presudna za sudjelovanje u istraživanju budući da je ispunjavanje bilo neobavezno, majke koje su trenutno u partnerskom odnosu, a ujedno su prethodno razvedene, trenutno spadaju u broj uzoraka majki koje su u partnerskom odnosu, neujednačena je dob majki u skupinama i neujednačena dob djece (posebice kad govorimo o agresivnosti jer se različito manifestira u odnosu na dob).

Doprinos ovog rada se ogleda u rasvjetljavanju slike majki koje su u partnerskom odnosu i majki koje su same. Poticaj je za razvijanje svjesnosti o načinu tretiranja samohranih majki te upućuju na potrebu razbijanja predrasuda i stereotipova o samohranim roditeljima i njihovoj djece. Kad znamo što utječe na agresivno ponašanje djece tada možemo poduzeti mjere za prevenciju istoga.

7. ZAKLJUČAK

Roditeljstvo je kompleksan pojam koji je oduvijek bilo izazov za roditelje, a danas je to možda i teže nego ranije. To je nov pojam koji je do nedavno podrazumijevao majčinstvo, odnosno izjednačavao se s doživljajem, brigom, postupcima i odgojem majke. U suvremenom svijetu su majke sve više uključene u radne odnose te dolazi do potrebe reorganizacije i preraspodijele poslova među (bračnim) partnerima s djecom. Rezultat toga je da očevi sve više provode vremena sa svojom djecom i više su uključeni u njihov odgoj i to povoljno utječe na njihov cjelovit rast i razvoj. Kada govorimo o izazovima roditeljstva treba spomenuti i samohrano roditeljstvo jer je broj istih u konstantnom rastu.

Ovim istraživanjem smo ispitali razlike između majki koje su same i majki koje su u partnerskom odnosu po pitanju zadovoljstva životom, zadovoljstva obitelji i njihovog roditeljskog ponašanja. Također smo ispitali zadovoljstvo brakom majki koje se u braku/partnerskom odnosu, povezanost bračnog statusa majke s agresivnim ponašanjem djece te povezanost između svih ispitanih varijabli na cijelom uzorku majki i na uzorku majki koje su u partnerskom odnosu i majki koje su same.

Većina dosadašnjih istraživanja navode veće zadovoljstvo životom i obitelji majki koje su u partnerskom odnosu nego je to kod majki koje su same. Isto to smo potvrdili ovim istraživanjem. Roditeljsko ponašanje majki koje ostanu same se mijenja, često investiraju manje vremena u djecu, daju im manje podrške, imaju manje pravila u obitelji i nadzora nad djecom ili pak koriste teže oblike discipliniranja djece. Znaju podlijegati autoritarnom roditeljskom ponašanju što ima za rezultat još manje discipline, navode brojna istraživanja. Ovim istraživanjem nismo dobili rezultate koji to potvrđuju. Također nismo potvrdili istraživanja koja navode negativne učinke samohranog roditeljstva koji ističu veliku razinu impulzivnosti, agresivnosti, devijantnog i neprilagođenog ponašanja te slabiji školski uspjeh djece jednoroditeljskih obitelji.

Prilikom ispitivanja povezanosti ispitanih varijabli na uzorcima majki koje su u partnerskom odnosu i majki koje su same došli smo do podataka koji pokazuju povezanost broja djece s agresivnim ponašanjima djece gdje veći broj djece u obitelji znači višu razinu agresivnog ponašanja. Također je dobivena pozitivna povezanost između majčina zadovoljstva životom i

zadovoljstva obitelji koji su povezani s pozitivnim roditeljskim ponašanjima (nisko odbacivanje i kontrola, visoko prihvaćanje) i pozitivnim ponašanjima djece (niska razina agresivnih ponašanja).

Ovim smo istraživanjem potvrdili razliku u zadovoljstvu životom između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku). Utvrdili smo visoko zadovoljstvo brakom majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).

Nismo potvrdili razliku u:

- zadovoljstvu obitelji između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu
- roditeljskom ponašanju između majki koje su samohrane i koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).
- agresivnosti djece kod majki koje su samohrane i majki koje su u partnerskom odnosu (izvanbračnoj zajednici/braku).

8. LITERATURA

1. Amato, P. R. 2014. The Consequences of Divorce for Adults and Children: An Update. *Društvena istraživanja* 23 (1). 5–24.
2. Bujišić, G. 2005. *Dijete i kriza: Priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.
3. Čubela Adorić, V. i sur. 2014. Zbirka psihologijskih skala i upitnika: Svezak 7. Filozofski fakultet u Zadru. Zadar.
4. Lacković-Grgin, Katica i sur. 2002. Zbirka psihologijskih skala i upitnika: Svezak 1. Filozofski fakultet u Zadru. Zadar.
5. Penezić, Z. i sur. 2008. Zbirka psihologijskih skala i upitnika: Svezak 4. Filozofski fakultet u Zadru. Zadar.
6. Proroković, A. i sur. 2004. Zbirka psihologijskih skala i upitnika: Svezak 2. Filozofski fakultet u Zadru. Zadar.
7. Berk, E. L. 2015. *Dječja razvojna psihologija*. Naklada slap. Jastrebarsko.
8. Brajša-Žganec, A. 2003. *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Naklada Slap. Jastrebarsko.
9. Čudina-Obradović, M.; Obradović, J. 2001. Broj djece u obitelji i spol bračnog partnera kao prediktor bračne kvalitete. *Društvena istraživanja* 10 (4-5 (54-55)). 709-730. <https://hrcak.srce.hr/20001> (pristupljeno 18. rujna 2022.)
10. Čudina-Obradović, M.; Obradović, J. 2003. Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku* 10(1). 45-68. <https://hrcak.srce.hr/file/47569> (pristupljeno 1. rujna 2022.)
11. Čudina-Obradović, M.; Obradović, J. 2006. *Psihologija braka i obitelji*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.
12. Državni zavod za statistiku 2022. *Statističke informacije 2022*. Državni zavod za statistiku. Zagreb.
13. Državni zavod za statistiku 2001. *Popis stanovništva 2001*. Državni zavod za statistiku. Zagreb.

14. Državni zavod za statistiku 2011. *Popis stanovništva 2011*. Državni zavod za statistiku. Zagreb.
15. Glenn, N. 1990. Quantitative research on marital quality in the 1980s: A critical review. *Journal of Marriage and Family* 52 (4). 818-31.
16. Hendelja, I.; Bartolac, A. 2021. Iskustvo tranzicije u majčinstvo i promjene okupacijskog životnog stila mladih majki. *Ljetopis socijalnog rada* 28 (3). 645-671.
<https://doi.org/10.3935/ljsr.v28i3.414>
17. Jančić, A., Jurišić, K., Lončarić, A. 2019. Postmoderna i promjene u braku i obitelji. U: Kolesarić, P. *Didaskalos*. Osijek: Filozofski fakultet Osijek. 153-165.
18. Jurčević-Lozančić A. 2011. Redefiniranje odgojne uloge obitelji. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* 13 (4). 122-150. <https://hrcak.srce.hr/clanak/116049> (pristupljeno 23. rujna 2022.)
19. Juul, J. 2017. *Vaše kompetentno dijete*. Naklada OceanMore. Zagreb.
20. Keresteš, G. 2001. Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majka. *Društvena istraživanja* 10 (4-5 (54-55)). 903-925. <https://hrcak.srce.hr/20007> (pristupljeno 10. rujna 2022.)
21. Ljubetić, M. 2007. *Biti kompetentan roditelj*. Mali profesor. Zagreb.
22. Mihalj, M., Rajhvajn Bulat, L., Štifter, A., Vuković, S. 2016. Razlozi razvoda braka kao odrednice sporazuma o roditeljskoj skrbi. *Ljetopis socijalnog rada* 23 (2). 275-297.
23. Miljević-Ridički, R.; Pavin Ivanec, T. 2008. Životna prilagođenost majki u različitim tipovima jednoroditeljskih majčinskih obitelji te kognitivna uspješnost njihove djece. *Društvena istraživanja* 17 (3 (95)). 553-571. <https://hrcak.srce.hr/25492> (pristupljeno 10. rujna 2022.)
24. Mrnjavac, A. 2014. Utjecaj jednoroditeljske obitelji na emocionalne i ponašajne probleme djece predškolske dobi. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu* 63(3). 433-452.
25. Obiteljski zakon 2015. Narodne novine. 103/2015.
26. Pernar, M. 2010. Roditeljstvo. *Medicina Fluminensis* 46(3). 255-260.
<https://hrcak.srce.hr/file/89357> (pristupljeno 9. rujna 2022.)
27. Pravilnik o obveznom savjetovanju 2014. Narodne novine. 106/2014.

28. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. 2003. *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i maldeži. Zagreb.
29. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. 2006. Bračni status, financijske poteškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 15 (6). 961-985.
30. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. 2009. Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revija za socijalnu politiku* 17 (1). 5-25.
31. Simon, R. W. 2008. The joys of parenthood, reconsidered. *Contexts* 7(2). 40–45.
32. Stevanović, M. 2000. *Obiteljska pedagogija*. Tonimir. Varaždinske Toplice
33. Vasta, R., Haith, M.M., Miller, S.A. 2005. *Dječja psihologija*. Naklada Slap. Jastrebarsko.

9. POPIS TABLICA

Tablica	Stranica
1. Prilagođena tablica prema Berk (2015 :570), <i>Dječja razvojna psihologija</i>	22
2. Frekvencija i postotak godina koji su majke provele u braku ili u izvanbračnoj zajednici (partnerskom odnosu) (N=406) i frekvencija i postotak godina koje su prošle od prekida braka ili partnerskog odnosa (N=125) ili partnerskog odnosa (N=125)	25
3. Frekvencija i postotak broja djece sudionika (N=540)	26
4. Deskriptivni parametri pojedine skale i subskale korištenih u istraživanju dobivenih na ukupnom uzorku (Svi), majkama koje su u partnerskom odnosu (PO) i samohranim majkama (SM)	29
5. T-test - razlika u zadovoljstvu životom majki koje su u partnerskom odnosu (PO) i samohranih majki (SM)(N _{PO} =406; N _{SM} =125)	30
6. T-test - razlika u zadovoljstvu obitelji majki koje su u partnerskom odnosu (PO) i samohranih majki (SM)(N _{PO} =406; N _{SM} =125)	30
7. Frekvencija i postotak odgovora dobivenih na skali zadovoljstva brakom (N=393)	32
8. Mann-Whitney-ev test - prikaz razlika u roditeljskom ponašanju s obzirom na to jesu li majke u partnerskom odnosu (PO) ili samohrane (SM) (N _{PO} =406; N _{SM} =125)	33
9. Mann-Whitney-ev test - prikaz razlika u agresivnom ponašanju djece s obzirom na to jesu li majke u partnerskom odnosu (PO) ili samohrane (SM) (N _{PO} =406; N _{SM} =125)	34
10. Prikaz Spearmanovog i Pearsonovog koeficijenta korelacije između svih ispitivanih varijabli na uzorku majki koje su u partnerskom odnosu (N=393)	38
11. Prikaz Spearmanovog i Pearsonovog koeficijenta korelacije između svih ispitivanih varijabli na uzorku samohranih majki (N=125)	41

10. POPIS ILUSTRACIJA

Slika	Stranica
1. Majka i dijete	7
2. Otac i dijete	9

11. ŽIVOTOPIS

Zovem se Zorana Guberina. Rođena sam 25. 05. 1991. godine u Šibeniku gdje sam završila osnovnu školu. Pohađala sam srednju Turističko-ugostiteljsku školu, a na preddiplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja sam se upisala 2017. te završila 2020. godine. Po završetku preddiplomskog studija sam započela pripravnički staž u Dječjem vrtiću Sunce na Brodarici. Nakon završetka pripravničkog staža sam radila u Dječjem vrtiću Maslina Tribunj nakon kojeg nastavljam rad u Dječjem vrtiću Smilje u Šibeniku gdje i sada radim. Na Diplomski studij sam se upisala 2020. godine.

PRILOG 1.

UPITNIK

Poštovane, molim Vas da odvojite nekoliko minuta svoga vremena i ispunite upitnik koji mi je potreban za pisanje diplomskog rada. Ispitna skupina su majke od 25 do 50 godina života. Upitnik je dobrovoljan i u potpunosti anonimian.

Unaprijed zahvaljujem, Zorana Guberina.

1. Koliko godina imate?

a) 25-30

b) 31-40

c) 41-50

2. Koliko djece imate?

3. Koliko godina imaju?

4. Koji je Vaš bračni status?

a) u braku / izvanbračnoj zajednici (partnerskom odnosu)

b) razvedena

5. **ispunjavaju samo oni koji su kao bračni status naveli da su u braku / izvanbračnoj zajednici (partnerskom odnosu)*

Koliko dugo ste u braku/izvanbračnoj zajednici?

a) 0-5 godina

b) 6-15 godina

c) 16-25 godina

d) više od 25 godina

6. **ispunjavaju samo oni koji su kao bračni status naveli da su razvedeni*

Koliko je dugo prošlo vremena od prestanka partnerskog odnosa/braka?

- a) 0-5 godina
- b) 6-15 godina
- c) 16-25 godina
- d) više od 25 godina

7. Pročitajte pažljivo svaku tvrdnju i zaokružite odgovarajući broj s desne strane koji označava koliko je ta tvrdnja za Vas točna.

- 1 - uopće nije točno
- 2 - uglavnom netočno
- 3 - nisam siguran
- 4- uglavnom je točno
- 5 - da, u potpunosti je točno

- 1. Za mene je obitelj izvor utjehe i zadovoljstva.
- 2. Moja obitelj mi ide na živce.
- 3. Odmalena sam željela imati obitelj u mnogočemu sličnu mojoj sadašnjoj obitelji.
- 4. Željela bih da nisam član svoje obitelji.
- 5. Osjećam se kao stranac u svojoj obitelji.
- 6. U usporedbi s drugim obiteljima mislim da je moja jako dobra.
- 7. U mojoj obitelji me nitko ne razumije.
- 8. Ponosna sam na svoju obitelj.
- 9. Smatram da je moja obitelj nesretna obitelj.
- 10. Članovi moje obitelji čine dobro jedni drugima.
- 11. Mogu se zaista pouzdati u svoju obitelj.

8. Ispred Vas se nalaze određene tvrdnje koje se odnose na procjenu Vašeg života. Molimo Vas da što iskrenije odgovorite koliko se slažete ili ne slažete sa svakom od njih. Uz svaku tvrdnju označite odgovarajući broj. Koristite pri tome skalu na kojoj brojevi imaju slijedeća značenja:

1 - uopće se ne slažem

2 - uglavnom se ne slažem

3 - niti se slažem, niti se ne slažem

4 - uglavnom se slažem

5 - u potpunosti se slažem

1. U više aspekata moj život je blizak idealnom

2. Uvjeti moga života su izvrsni

3. Zadovoljan sam svojim životom

4. Do sada imam sve važne stvari koje sam želio u životu

5. Kad bih ponovno živjela svoj život ne bih mijenjala gotovo ništa

6. Sve u svemu ja sam jako sretna osoba

7. Život mi donosi puno zadovoljstva

8. Ja se općenito dobro osjećam

9. Mislim da sam sretna osoba

10. U cjelini gledajući ja sam manje sretan od drugih ljudi

11. Često sam utučen i žalostan

12. Mislim da sam sretan barem koliko i drugi ljudi

13. Moja budućnost izgleda dobro

14. Zadovoljan sam načinom na koji mi se ostvaruju planovi

15. Što god da se desi mogu vidjeti i svijetlu stranu

16. Uživam živjeti

17. Moj mi se život čini smislen

9. **ispunjavaju samo oni koji su kao bračni status naveli da su u braku / izvanbračnoj zajednici (partnerskom odnosu)*

Sljedeće tvrdnje odnose se na ocjenu kvalitete odnosa s bračnim partnerom. Pročitajte pažljivo svaku tvrdnju i procijenite koliko je ono što ona izriče u skladu s Vašim mišljenjem i iskustvom u braku. Procjene ćete davati tako da uz svaku tvrdnju zaokružite onaj broj na skali od -3 do +3 koji najbolje odgovara Vašem mišljenju.

Brojevi na skali imaju sljedeća značenja: -3 potpuno netočno

-2 uglavnom netočno

-1 donekle netočno

0 niti točno, niti netočno

+1 donekle točno

+2 uglavnom točno

+3 potpuno točno

1. Zadovoljna sam našim bračnim životom.

2. Mnogo je stvari u našem odnosu koje me usrećuju.

3. Nezadovoljna sam mnogim aspektima našeg odnosa.

4. Općenito govoreći, vrlo sam sretna u našem braku.

5. Naš brak ne bih opisala kao sretan.

6. Loše stvari u našem odnosu nadilaze one dobre.

10. Dolje je naveden niz tvrdnji koje opisuju različite oblike ponašanja djece i mladih. Pažljivo pročitajte svaku tvrdnju i, zaokruživši odgovarajući broj kraj svake tvrdnje, procijenite koliko su se često ta ponašanja javljala kod Vašeg djeteta/djece tijekom posljednjih 6 mjeseci.

Brojevi imaju sljedeće značenje:

1= nikada 2= rijetko 3= ponekad 4= često 5= vrlo često

Tijekom posljednjih 6 mjeseci ...

1. lako se razbjesnio
2. svađao se s odraslima
3. aktivno se suprotstavljao ili odbijao pokoriti zahtjevima i pravilima odraslih
4. namjerno je ometao druge ljude
5. okrivio je druge za vlastite pogreške ili loše ponašanje

6. lako se uzrujao

7. bio je osjetljiv na postupke drugih
8. bio je ljutit i srdit
9. bio je zloban i osvetoljubiv
10. prijetio je ili zastrašivao druge
11. započinjao je tuče
12. upotrijebio je oružje koje je moglo uzrokovati ili je uzrokovalo ozbiljnu tjelesnu povredu (npr. cigle, razbijene boce, nož ili pištolj)
13. bio je fizički okrutan prema ljudima
14. bio je fizički okrutan prema životinjama
15. nekome je nešto ukrao (npr. napao i orobio, ukrao iz torbice, iznuđivao novac ili sudjelovao u oružanoj pljački)
16. prisilio je nekoga na neke oblike seksualnog ponašanja (tjelesno dodirivanje, ljubljenje i dr.)
17. podmetnuo je požar s namjerom uzrokovanja ozbiljne štete
18. namjerno je uništio tuđe stvari
19. provalio je u tuđu kuću, zgradu ili automobil
20. lagao je kako bi nešto postigao ili izbjegao obaveze

21. ukrao je vrijedne stvari bez suočavanja sa žrtvom (npr. ukrao sam u dućanu bez provale ili nešto krivotvorio)
22. ostajao je vani dokasna, bez obzira na roditeljske zabrane
23. pobjegao je od kuće preko noći
24. pobjegao je s nastave
25. drugi učenici su ga vrijeđali na ružan način
26. govorio je ružno o drugima
27. vrijeđao je druge na ružan način
28. drugi učenici su ga istukli
29. drugi učenici su govorili ružno o njemu
30. netko od učenika ga je na silu tražio novac
31. prijetio je drugim učenicima da će im nešto ružno napraviti
32. drugi učenici su se pravili kao da ne postoji
33. drugi učenici su ga ismijavali
34. istukao je nekoga u školi
35. drugi učenici su mu prijetili da će mu nešto ružno napraviti
36. na silu je druge učenike tražio novac
37. ismijavao je druge učenike
38. drugi učenici su ga isključili iz zajedničke igre
39. netko od drugih učenika je namjerno uništio njegove stvari
40. pravio se kao da neki od učenika ne postoji

11. U ovom upitniku nalaze se tvrdnje koje opisuju različite odnose između djece i njihovih roditelja. Vaš je zadatak pažljivo pročitati svaku tvrdnju i s desne strane zaokružiti broj ispod odgovora koji najbolje opisuje Vaš odnos s djetetom.

1=netočno 2=djelomično točno 3=točno

1. Ne ispričam mu se kada nepravredno postupim prema njemu
2. Često vičem na njega
3. Ne pokazujem mu da ga volim
4. Pružam mu sigurnost

5. Utješim ga kada je tužan/na
6. Potičem ga da priča o stvarima koje su njemu važne
7. Prihvaćam njegove pogreške
8. Ima osjećaj kao da ga ne primjećujem
9. Nisam uz njega kada sam mu potrebna
10. Može pričati sa mnom i o intimnim stvarima
11. Često kažem da nemaam vremena razgovarati s njim kada me treba
12. Ohrabrujem ga da uspije u drugim aktivnostima izvan škole
13. Često mu «držim predavanja» kako se treba ponašati
14. Ja i moje dijete imamo iskren odnos
15. Ne zanima me koje probleme ima
16. Omalovažavam ga kada učini nešto pogrešno
17. Pretjerano ga kritiziram
18. Stalno ga ispitujem
19. Ismijavam ga pred drugima
20. Prijetim da ću mu nešto učiniti
21. Kada pogriješi kažnjavam me šutnjom
22. Rijetko ga poljubim
23. Rijetko mu se smiješim
24. Često ga ucjenjujem ako se ne drži mojih pravila ponašanja
25. Uspoređujem ga s drugom djecom

